

BETÄNKANDE

ANGÄENDE

UPPRÄTTANDE AV HANDELSSKOLOR

AVGIVET

AV

ENLIGT NÄDIGT BESLUT DEN 29 AUGUSTI 1913 TILLKALLADE

KOMMITTERADE

UPPSALA
EDV. BERLINGS BOKTRYCKERI
1914.

Innehåll.

Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet sid. 1

Behovet av den lägre handelsundervisningens ordnande » 1

Frågan om upprättande av s. k. handelsskolor » 12

Centralstyrelse och inspektion » 39

Kommitterades förslag » 44

Bilagor » 49

Förteckning över bilagorna » 76

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet.

Sedan Kungl. Maj:t på därom gjord framställning funnit gott bemyndiga Chefen för Kungl. Finansdepartementet att tillkalla högst fyra personer med uppdrag att inom nämnda departement,

dels under given förutsättning, att utöver det antal handelsgymnasier, för vilkas uppehållande 1913 års Riksdag uppfört anslag å ordinarie stat, ytterligare två dylika läroanstalter här i riket med statsunderstöd av enahanda slag upprättades från 1915 års ingång, verkställa utredning, vilka orter med hänsyn närmast till graden av föreliggande behov av en ordnad handelsundervisning och det intresse för frågans lösning, som kunde förefinnas å särskilda orter, i främsta rummet borde tjäna som förläggningsorter för ifrågavarande handelsgymnasier,

dels ock i övrigt biträda med utredning av frågan om den lägre handelsundervisningens ordnande,

behagade dåvarande Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet den 29 augusti 1913 uppdraga åt ledamoten av Riksdagens andra kammare A. Vennersten samt undertecknade Nordfelt och Fischier att med iakttagande av de av Kungl Maj:t i nu förevarande avseeende meddelade bestämmelser biträda vid ifrågavarande utredning ävensom anmoda Vennersten att såsom ordförande närmast leda kommitterades arbeten.

Kommitterade utsågo undertecknad Nordfelt att tillsvidare tjänstgöra såsom sekreterare.

Sedan emellertid kommitterades Ordförande i februari 1914 förordnats till Statsråd och Chef för Kungl. Finansdepartementet, ha undertecknade fortsatt arbetet i huvudsaklig överensstämmelse med den uppgjorda planen.

Kommitterade ha arbetat dels tillsammans, dels var och en för sig, och utredningen har, sedan det konstituerande sammanträdet hölls den 10 september 1913, fullständigt avbrutits endast för några få veckor.

Den 22 december 1913 avgåvo kommitterade sitt första betänkande, angående *upprättande av nya handelsgymnasier*. Sedan kommitterades däri framställda förslag blivit av Kungl. Kommerskollegium i vederbörligen avgivet utlåtande tillstyrkt, gåvo desamma anledning till Kungl. proposition i ärendet till 1914 års andra Riksdag, vilken proposition i allt huvudsakligt blev av Riksdagen bifallen.

I den skrivelse till dåvarande Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet, som åtföljde nämnda första betänkande, yttrade kommitterade bland annat följande:

»Såsom av ärendets föregående behandling framgår, har frågan om den lägre handelsundervisningens anknytning och förhållande i övrigt till folkskolan visat sig utgöra ett av de viktigaste och tillika mest svårlösta spörsmålen i handelsundervisningsfrågan. Härtill kommer, att nämnda spörsmål nära sammanhänger med frågan om våra folkskolors blivande gestaltning, och att kommitterade under hand inhämtat, att det förslag till ny undervisningsplan för folkskolorna, som folkundervisningskommittén för närvarande är sysselsatt med att utarbeta, icke är att förvänta förrän i början av år 1914. Då på grund härav utredning av frågan om den lägre handelsundervisningen icke kan medhinnas så tidigt, att densamma skulle kunna av 1914 års Riksdag behandlas, ha kommitterade funnit ändamålsenligt att huvudsakligen ägna sig åt frågan om de ifrågasatta två nya handelsgymnasiernas förläggning, vilken synes böra förekomma till avgörande redan vid nämnda Riksdag. Under sådana förhållanden har det ansetts lämpligt att överlämna utredningen häröver såsom en särskild första del av betänkandet.

Så snart kommitterade emellertid blivit i tillfälle att taga kännedom om sagda förslag till undervisningsplan för folkskolorna, skola kommitterade övergå till närmare behandling av frågan om den lägre handelsundervisningens ordnande.»

Sedan kommitterade i överensstämmelse härmed återupptagit arbetet i mitten av januari 1914 och vid plenarsammanträden i början av februari förberedelsevis behandlat frågan om den lägre handelsundervisningens ordnande, ha undertecknade, som, innan folkundervisningskommittén den 1 augusti 1914 avgivit sina betänkanden angående folkskolan och fortsättningskolan, under hand fått del av däri framlagda

förslag, vilka beröra frågan om *handelsskolorna*, funnit lämpligt att för närvarande begränsa sig till denna fråga och uppskjuta behandlingen av s. k. endags- eller aftonkurser, av kommitterade benämnda *handelskurser*, vilkas ordnande i stället kommer att bli föremål för utredning och förslag i ett tredje betänkande. Detta tillvägagångssätt har ansetts så mycket mera lämpligt, som undervisningen i nämnda handelskurser faller inom området för såväl den högre som den lägre handelsundervisningen och i åtskilliga viktiga avseenden skiljer sig från undervisningen i hittills av kommitterade undersökta läroanstalter, vilka alla äro s. k. *dagskolor*. I sitt tredje betänkande komma kommitterade därjämte att behandla en del frågor, som beröra hela handelsundervisningsväsendet.

Kommitterade anse sig till sist böra framhålla, att utredningen i föreliggande betänkande i vissa punkter, där sådant med fördel kunnat ske, grundats på undersökningar, som blivit gjorda av 1908—1910 års handelsundervisningskommitté. Härigenom har en avsevärd tid inbesparats och framställningen kunnat göras mindre vidlyftig än eljest.

Till kommitterade ha för att tagas i övervägande vid fullgörande av deras uppdrag, överlämnats:

1:o) Riksförbundets av affärsanställda underdåniga framställning angående beredande av statsanslag till den lägre handelsundervisningen.

2:o) Sundsvalls köpmannaförenings underdåniga framställning angående förläggande till Sundsvalls stad av en handelsskola m. m.

2:o) Handels- och industrikammarens för Örebro och Västmanlands län underdåniga framställning angående upprättande av ett högre handelsinstitut i Örebro.

4:o) Styrelsens för Hälsingborgs handelsgymnasium underdåniga framställning angående statsunderstöd för år 1915 till nämnda läroanstalt.

Stockholm den 10 oktober 1914.

A. Nordfelt.

P. E. M. Fischier.

Behovet av den lägre handelsundervisningens ordnande.

Med *lägre* handelsundervisning avses i det följande den undervisning i handelskunskaper, som meddelas på grundval av inhämtad folkskolebildning.

*Frågans
innehåll
m. m.*

Dess uppgift är att bibringa dem, som ägna sig åt handelsverksamhet men icke kunna komma i åtnjutande av högre handelsundervisning, den utbildning, som deras förutsättningar och omständigheter i övrigt medgiva. Den lägre handelsundervisningen är därför i allmänhet avsedd att komma till användning för personer, som vilja bliva anställda i eller själva idka handelsrörelse i mindre omfattning eller som önska anställning å jämförelsevis mindre krävande platser på kontor eller lager. Givetvis kommer denna utbildning icke blott handeln utan även industrien till godo i fråga om de områden, där handel och industri äga beröringspunkter.

De ämnen, som nämnda undervisning omfattar, äro — förutom fortsatt utbildning i modersmålets skriftliga och muntliga behandling — i huvudsak följande: bokföring med dithörande hjälpämnen, såsom handelsräkning och handelslära m. m., varukunskap, ekonomisk geografi och författningskunskap samt stenografi och maskinskrivning ävensom främmande levande språk i lämplig begränsning.

Omständigheterna tillåta emellertid icke alltid en så omfattande utbildning. Särskilt blir detta förhållandet, när det gäller att undervisa lärjungar, som redan fått anställning i praktisk verksamhet, och som ha tid till skolarbete endast under en å två dagar i veckan eller, såsom förhållandet i regeln ännu är hos oss, endast under aftnarna. I sådana fall begränsas undervisningen vanligen på det sätt, att sådan meddelas varje lärjunge endast i ett eller ett par ämnen under varje termin eller läsår. De skoltyper, i vilka sistnämnda art av undervisning tillhandahålles, kallas i allmänhet *aftonskolor* eller aftonkurser men komma i det följande av kommitterade att benämnas *handels-*

kurser. De övriga skolorna benämnas ibland *dagsskolor* — till skillnad från aftonskolor — och komma att av kommitterade kallas *handelsskolor*.

Handelskurserna, som omfatta dels lägre, dels högre handelsundervisning, alltefter lärjungarnas olika förutsättningar, komma att av kommitterade upptagas till behandling först i ett senare betänkande.

Föreliggande betänkande innehåller alltså utredning och förslag endast i fråga om handelsskolorna, ehuru väl vissa delar därav, särskilt motiveringen för den lägre handelsundervisningens ordnande jämte redogörelsen för ifrågasvarande spørsmåls föregående behandling, även beröra särskilt de lägre handelskurserna.

Frågan om den lägre handelsundervisningens ordnande kan sägas vara ett av de nyaste spørsmålen inom vårt offentliga undervisningsväsen. Ty under det att frågan om de högre handelsundervisningsanstalterna eller s. k. handelsinstituten eller, såsom de numera benämnas, *handelsgymnasierna* blev föremål för statsmakternas uppmärksamhet redan på 1820-talet och — om också långsamt — utvecklats därhän, att densamma vid 1913 och 1914 års Riksdagar vunnit sin lösning, samt den högsta handelsundervisningen tillgodosetts genom upprättande, år 1909, av en statsunderstödd *handels högskola* i Stockholm, har frågan om den lägre handelsundervisningens tillgodoseende genom statsverkets ingripande icke upptagits till vederbörlig utredning förr än i och genom tillsättandet år 1908 av den handelsundervisningskommitté, som den 20 december 1910 avgav sitt betänkande.

Granskar man åter förhållandena i andra länder, finner man av nämnda kommittés redogörelser (sid. 260—323 av betänkandet), att staten där visat stort intresse även för den lägre handelsundervisningen.

Följande må anföras till belysning härav.

I Danmark ha särskilt aftonskolorna, tack vare statens understöd, vunnit stor utbredning. De uppgingo år 1908 till omkring ett 50-tal med ett sammanlagt lärjungeantal av nära 3,000 och ett beräknat statsanslag å 31,000 kronor.

I Finland, som av kända skäl alltid stått oss mycket nära i fråga om undervisningsförhållanden, ordnades handelsundervisningen år 1904, och år 1909 funnos där lägre handelsskolor till ett antal av 21 med ett lärjungeantal av omkring 1,200 och statsunderstöd å icke mindre än i runt tal 217,000 finska mark.

Angående Tyskland, där den högre handelsundervisning, som motsvarar den i våra handelsgymnasier meddelade, hittills nått en jämförelsevis mindre utveckling, tillgodoses den lägre handelsundervisningen därstädes dels genom fortsättningsskolor av olika slag, dels genom handelsmellanskolor eller handelsrealskolor och handelsavdelningar vid realskolor samt handelsfackkurser. Fortsättningsskolorna uppgingo år 1907 till ett antal av 650.

I Österrike, där man särdeles väl sörgt för olika slag av handelsundervisning, finnas för den lägre undervisningen dels handelskolor, dels fortsättningsskolor och kurser. Deras antal uppgick år 1908 till 286 med ett lärjungeantal av omkring 32,000 och statsunderstöd å nära 400,000 österrikiska kronor.

Även i Frankrike har den lägre handelsundervisningen vunnit betydande insteg genom upprättande dels av handelsskolor, dels av aftonkurser i handelsämnen. De lägre handelsskolorna, som även omfatta andra praktiska yrkeslinjer, voro år 1909 till antalet omkring 50 med statsunderstöd å över en million francs. Aftonkurserna äro starkt anlitade, särskilt i Paris, där de år 1907 besöktes av nära 3,000 lärjungar.

Vad vårt eget land beträffar må emellertid icke förbises, att vissa lägre handelsundervisningsanstalter, såsom ock framgår af bilaga A till detta betänkande, åtnjuta understöd av kommuner eller korporationer. Dit höra till exempel Stockholms borgarskolas handelslinje, som under läsåret 1913—14 hade ett sammanlagt lärjungeantal av mer än 900, Sundsvalls handelsinstitut m fl.

Beträffande de rent privata handelsskolarna hänvisas dels till nämnda bilaga, dels till kommitterades framställning här nedan å sid. 10—11.

Med stöd bland annat av uttalanden från en del handelskorporationer i riket föreslog 1908—1910 års handelsundervisningskommitté upprättande av tre skilda typer av läroanstalter, nämligen handelsgymnasier för den högre undervisningen samt handelsskolor och handelsaftonskolor huvudsakligen för den lägre.

*Förslag av
1908—1910
års kom-
mitté.*

För frågan om handelsgymnasierna och dess senare behandling redogöres närmare i kommitterades första betänkande, om upprättande av nya handelsgymnasier, vilket avgavs den 22 december 1913 (sid 1—5) och såsom bilaga åtföljde den kungl. propositionen i handelsundervisningsfrågan till 1914 års riksdag.

Vad åter handelsskolorna beträffar, skulle dessa enligt nämnda kommittés förslag grundas på 14 i folkskola genomgångna terminskurser (sexårig folkskola jämte ettårig överbyggnad) och omfatta en tvåårig kurs, dock med tillfälle till avslutning redan efter första året. Å orter, där endast sexårig folkskola funnes, ansågs lämpligt att inrätta en förberedande ettårig kurs.

Handelsaftonskolorna skulle omfatta *dels* en fast tvåårig kurs med obligatoriska ämnen, avsedd närmast för yngre kontors- och butiksbiträden med mer eller mindre fullständig folkskolebildning, *dels* valfria kurser, avsedda att bereda kontorister och yngre affärsidkare, som genomgått sjuårig folkskola eller ägde motsvarande eller i vissa fall större kunskapsmåt, tillfälle till vidare utbildning.

Enligt kommittéförslaget skulle handelsskolor inrättas i varje stad med minst 10,000 innevånare samt i övrigt å platser, där behov därav gjorde sig gällande. Handelsaftonskolor borde helst upprättas å varje plats, där ett allmänare behov av dylik undervisning yppat sig.

Statsunderstödet skulle utgå till handelsskolorna med ett belopp motsvarande $\frac{3}{4}$ av de fasta lärarnas och $\frac{2}{3}$ av de övriga lärarnas avlöning samt till handelsaftonskolorna med ett belopp motsvarande $\frac{2}{3}$ av samtliga lärarearvoden.

För en större handelskola i Stockholm beräknades ett statsbidrag å ungefär 19,100 kr., för en mindre handelsskola i landsorten statsbidrag å 6,400 kronor. För en större handelsaftonskola i Stockholm beräknades statsbidraget till omkring 5,200 kronor, för en medelstor handelsaftonskola i landsorten till omkring 4,000 kronor och för en mindre handelsaftonskola i landsorten till omkring 2,100 kronor. Häri voro dock icke kostnaderna för de valfria kurserna inberäknade.

Kommittén betonar emellertid, att dessa kalkyler under dåvarande omständigheter icke kunde göra anspråk på att vara tillförlitliga beräkningar utan mera framlagts såsom en ledning för frågans bedömande.

Kommerskollegiets utlåtande.

I det utlåtande, som kommerskollegium den 30 september 1912 avgav över kommitténs betänkande, hade kollegium beträffande förslaget om de lägre handelsundervisningsanstalternas organisation i huvudsak intet att erinra utöver vad kollegiet anfört om önskvärdheten av friare former för handelsläroanstalter i allmänhet.

Angående förläggningen m. m. ansåg kollegiet, att försök med handelsskolor borde till en början begränsas till 4 orter, varemot försök med handelsaftonskolor borde ske på åtminstone 10 orter.

Beträffande statsunderstödet förordade kollegiet tillämpning av det system, som på senare åren följts i fråga om ett stort antal statsunderstödda flickskolor och andra enskilda eller kommunala, med de allmänna läroverken jämförliga skolor, och som i huvudsak innebär, att ett visst maximibelopp stadgas för statsbidraget, vars storlek inom den sålunda givna begränsningen och med hänsyn tagen till olika omständigheter lämpas efter varje skolas verkliga behov.

För handelsskola beräknades ett statsbidrag å högst 10,000 kronor, för handelsaftonskola ett motsvarande bidrag å 5,000 kronor.

Riksdagen 1913.

Vid 1913 års riksdag framlades kungl. proposition i handelsundervisningsfrågan i överensstämmelse med kommitténs förslag, sådant detta modifierats i kommerskollegiets utlåtande.

För frågan om de högre handelsskolorna eller s. k. handelsgymnasierna hänvisas till kommitterades ovan omförmälda första betänkande, om upprättande av nya handelsgymnasier.

Beträffande den lägre handelsundervisningens tillgodoseende begärdes i 1913 års proposition för handelsskolorna ett förslagsanslag å högst 40,000 kronor och för handelsaftonskolorna ett förslagsanslag å högst 50,000 kronor på ordinarie stat för år 1914, och skulle statsbidrag utgå med högst 10,000 till handelsskola och med högst 5,000 kronor till handelsaftonskola.

Riksdagen, som i huvudsak gillade förslaget om handelsgymnasierna, avslag emellertid propositionen i vad den angick de lägre handelsundervisningsanstalterna och gjorde därvid följande uttalande (i dess skrivelse n:r 7 angående reglering av utgifterna under riksstatsens sjunde huvudtitel):

»Som av utredningen i ärendet framgår, ligger den principen till grund för såväl Eders Kungl. Maj:ts förevarande framställning som för handelsundervisningskommitténs betänkande och förslag i ämnet samt kommerskollegii däröver avgivna yttrande, att ett direkt ingripande från statens sida i handelsundervisningens ordnande och organiserande nu bör ske på en gång över hela undervisningsområdet, ända från den för hela landet avsedda, på kunskapsområdets högsta stadier verkande handelshögskolan ned till smärre, lokala undervisningsanstalter, vilka hava bibringande av de elementära kunskaperna och färdigheterna på detta område såsom mål. Anslutningen till denna princip utmynnar i förslag om inrättandet under statens direkta medverkan av icke mindre än tre skoltyper, handelsgymnasiet, handelsskolan och handelsaftonskolan.

Det torde emellertid kunna ifrågasättas, huruvida ett dylikt ingripande nu på en gång kan vara av omständigheterna tillräckligt motiverat. Försiktigast lärer i varje fall vara att i denna fråga gå fram stegvis. I sådant hänseende håller Riksdagen före, att man nu närmast bör begränsa sig till vidtagande av verksamma åtgärder till befrämjande av utvecklingen av de slags undervisningsanstalter, som redan nu åtnjuta statsunderstöd. Sedan sålunda genom statens ökade understöd och kraftigare ingripande i övrigt den viktigaste av de tre föreslagna skoltyperna — handelsgymnasiet — fått sina utvecklingsmöjligheter för framtiden tryggade, synes tidpunkten vara inne att taga i förnyat övervägande, i vilken omfattning och på vad sätt staten bör bereda jämväl de lägre handelsundervisningsanstalterna sitt stöd, och föreställer sig Riksdagen, att därvid särskilt frågan om den lägre handelsundervisningens lämpligaste anordning i organisatoriskt avseende kommer under ny omprövning. Med avseende härå anser Riksdagen, att anslag för understöd åt sistnämnda slag av undervisningsanstalter tillsvidare icke bör av Riksdagen bifallas».

Riksdagsdebatten präglades i båda kamrarna i regeln av stor välvilja mot handelsundervisningen, och från flera håll beklagades, att propositionen icke lett till gynnsammare resultat.

*Kommitte-
råde av
år 1913.*

På grund av Riksdagens ovan anförda uttalande tillkallades den 29 augusti 1913 kommitterade, som fingo i uppdrag dels att verkställa utredning om upprättande av nya handelsgymnasier, dels ock att biträda med utredning av frågan om den lägre handelsundervisningens ordnande.

*Riksdagen
1914.*

Med stöd av det förslag, som av kommitterade avgavs i deras ovan omförmälda betänkande den 22 december 1913, framlades vid 1914 års andra Riksdag kungl. proposition angående upprättande av nya handelsgymnasier. Riksdagen beslöt i enlighet med denna, att ett nytt handelsgymnasium skulle upprättas i var och en av städerna Örebro och Norrköping, med ett årligt statsunderstöd å 15,000 kronor åt vardera, samt att Hälsingborgs handelsgymnasium, som under år 1914 åtnjutit ett statsunderstöd på extra stat å endast 3,000 kronor, skulle för år 1915 få detta höjt till 10,000 kronor.

Frågan om den lägre handelsundervisningen hade kommitterade nödgats uppskjuta i avvaktan på förslag av folkundervisningskommittén angående ny undervisningsplan för folkskolorna, vilket förslag väntades bliva av grundläggande betydelse för frågan om den lägre handelsundervisningens anknytning till det allmänna undervisningsväsendet.

*Övriga myn-
digheter.*

Såsom redan blivit antytt, hade 1908—1910 års kommitté inhämtat yttranden i handelsundervisningsfrågan från åtskilliga handelskorporationer och andra vederbörande, som voro i denna fråga intresserade. Till kommitterade har därjämte remitterats riksförbundets av affärsanställda underdåniga framställning angående beredande av statsanslag till den lägre handelsundervisningen.

Då dessa korporationer torde vara i besittning av en betydande sakkunskap, särskilt när det gäller *behovet* av handelsundervisning, är det av intresse att finna, att deras yttranden enstämmigt gå i den riktningen, att staten anses böra verksamt ingripa för handelsundervisningens i vårt land ordnande och höjande. Intresset för de lägre handelsundervisningsanstalterna synes vara minst lika varmt som för de högre. Så t. ex. finner Gävle handelskammare obestriddigt, att den elementära underbyggnaden hos flera av dem, som i vårt land utöva handelsyrket, är alldeles för bristfällig, för att ett sunt näringsliv skall kunna utvecklas, och att denna brist svårigen kan avhjälpas, förrän lägre handelsskolor eller handelskurser under sakkunnig ledning och med fasta former organiseras.

I tillstyrkande riktning gå ock, vad behovet av en ordnad handelsundervisning beträffar, i regeln de utlåtanden, som över 1910 års kommittéförslag avgavos av en stor mängd myndigheter, köpmannakorporationer, föreningar och styrelser för handelsundervisningsanstalter m. fl. Så uttalar sig t. ex. Stockholms handelskammare på följande sätt i frågan: »Vad som synes handelskammaren mest av behovet påkallat, är, att en reglering av den lägre handelsundervisningen med det snaraste företages, ty med tanke på de otillfreds-

ställande kunskaper i bokföring och i handels grunder, som våra småhandlare i allmänhet besitta, måste man anse en reform i detta avseende synnerligen önskvärd. Både med hänsyn till de enskilda affärernas skötsel och hela nationens ekonomi är det av betydelse, att åtgärder vidtagas för ett höjande av det allmänna kunskapsmättet inom handels område. Av den av kommittén förebragta utredningen framgår, att förekomsten av lägre handelsskolor i vårt land är synnerligen ojämn och långt ifrån tillfyllestgörande. Det är den bristen, som enligt handelskammarens uppfattning i första rummet bör fyllas. — Handelskammaren håller också före, att här föreligger ett allmänt samhällsintresse, och att det är statens och kommunens sak att understödjande ingripa».

Slutligen uttalar riksförbundet av affärsanställda i ovan nämnda skrivelse sitt beklagande av den utgång, frågan om anslag till handelsundervisningen, särskilt den lägre, erhöll vid 1913 års Riksdag samt ger uttryck åt den förhoppningen, att förnyad proposition i frågan måtte framläggas redan vid påföljande Riksdag.

Av ovanstående redogörelse framgår, att behovet jämväl av lägre statsunderstödda handelsundervisningsanstalter gjort sig gällande i kulturländerna i allmänhet och blivit tillgodosett genom upprättande av sådana skolor i större eller mindre utsträckning, att denna rörelse sent omsider sträckt sig även till vårt land, samt att intresset för saken på senare åren givit sig otvetydiga uttryck hos oss och lett därtill, att förslag i frågan blivit av Kungl. Maj:t framlagt för Riksdagen, som icke avvisat utan endast uppskjutit ordnandet av denna angelägenhet.

*Kommitte-
rades stånd-
punkt.*

Dessa omständigheter skulle måhända kunna anses utgöra tillräckligt talande skäl för behovet även hos oss av den lägre handelsundervisningens ordnande genom statens försorg. Men då, såsom redan framhållits, frågan härom är jämförelsevis ny och ytterligare uppskov med densamma enligt kommitterades mening skulle vara för vårt näringsliv menligt, hålla kommitterade före, att intet bör underlåtas, som kan befrämja frågans lösning, och få därför särskilt framhålla följande synpunkter, som bland annat äro avsedda att klargöra anledningarna till den sena utvecklingen inom denna undervisningsgren.

Erfarenheten från de flesta länder lär, att yrkes- och specialskolor jämförelsevis sent blivit föremål för statsmakternas omsorg. Detta torde närmast bero på angelägenheten av att först ordna den allmänbildande undervisning, på vilken varje specialutbildning måste grundas. Så småningom, allteftersom näringslivets olika grenar utvecklas, uppstår emellertid behov av speciellare undervisning, och i flera fall, särskilt i fråga om handelsundervisning, har det visat sig, att det är yrkesmännen själva, som få taga initiativet härutinnan. Sistnämnda omständighet sammanhänger utan tvivel därmed, att

handelsundervisning i mindre grad än annan yrkesundervisning lett till anställning i statens eller kommunens tjänst. Först på senare tid har hos oss en viss officiell kompetens medgivits lärjungar från handelsgymnasierna, t. ex. för anställning vid statens järnvägar och vid tullverket samt såsom reservofficersvolontärer (se handelsundervisningskommitténs av år 1910 betänkande, sid. 159—163).

Att yrkesskolorna — med vissa undantag, t. ex. på det tekniska området, — haft en särskilt sen utveckling i vårt land, torde bland annat bero på den omständigheten, att landet är jämförelsevis vidsträckt och i det hela sett glest befolkat. Den, som från barna- eller ynglingaåren inriktar sina studier på ett speciellt område och icke bor i en folkrik trakt, råkar nämligen lätt ut för vådan att icke få tillräckligt fält för sin verksamhet. Under sådana omständigheter ligger det för ungdomen nära till hands att i stället ägna sig åt allmänbildande studier, som i varje fall lämna flera vägar till utkomst öppna. Av denna och andra anledningar har saknaden av personer med speciell utbildning länge varit hos oss kännbar, men i brist på bättre har man tagit sin tillflykt till den utvägen att även för inträde i de olika yrkena fordra kunskaper, som inhämtas i de högre allmänbildande läroanstalterna.

På grund av dessa omständigheter i förening med en djupt rotad överskattning av all s. k. lärdom ha vi till den grad så att säga förälskat oss i allmänbildningen, att föga intresse blivit över för undervisning av annan art, i all synnerhet av lägre typ, och att specialskolorna haft svårt att kämpa sig fram till samma anseende som de allmänna skolorna.

Vad särskilt den lägre handelsundervisningen beträffar, torde anledningarna till den sena utvecklingen vara mångahanda. De sammanhänga ursprungligen med den jämförelsevis ringa håg och fallenhet för handel, som man — fränsett en del mycket anmärkningsvärda undantag såväl i fråga om vissa trakters befolkning som ock i fråga om enskilda personer — tror sig hava iakttagit hos vårt folks bredare lager, och därav följande ringa intresse för handelsundervisning.

Frågans sena upptagande till behandling torde jämväl och i icke ringa mån bero på den omständigheten, att den enskilda företagsamheten i ganska stor utsträckning ägnat sig åt ifrågavarande art av undervisning. Såsom framgår av bil. A, finnas nämligen för närvarande i vårt land icke mindre än 28 ganska omfattande rent privata läroanstalter av lägre typ.

Slutligen är att märka, att det inom undervisningsväsendet icke är något ovanligt förhållande, att en högre art av undervisning blir föremål för statsmakternas omsorg tidigare än en lägre. Så t. ex. ha vi ägt allmänna läroverk ett par århundraden, innan vi fingo ordnade folkskolor. Dylika företeelser bero bland annat därpå, att den ursprungliga orsaken till statens omtanke om under-

visningsväsendet varit dess eget behov av ledande personer inom olika verksamhetsområden.

Det är emellertid uppenbart, att ovannämnda, för yrkesundervisningen i allmänhet ogynnsamma förhållanden även utgjort en olägenhet för näringsarnas utveckling i vårt land. Kommitterade vilja visserligen icke göra gällande, att tillvaron av väl ordnade yrkesskolor skulle allena varit tillräcklig för näringslivets höjande i önskvärd grad, men tro sig åtminstone befogade att anse, att frånvaron därav i mycket avsevärd mån har bidragit till att hålla dess utveckling tillbaka, och att den uppblomstring, som tack vare de senare årens ansträngningar uppnåtts, kommer att äventyras, om den icke i tid stödes av behöfliga läroanstalter.

Härtill kommer, att, enligt kommitterades mening, ingen verksamhet kan förvärva tillräckligt anseende, om den icke befinnes värd att bliva föremål för ordentlig undervisning. Och en omständighet, som knappast kan överskattas, är, att genom undervisningen grundläggas det intresse, som blir det bärande momentet i lärjungens framtida utveckling. Så t. ex. ägnar sig en duktig lärjunge från en handelsundervisningsanstalt med lättförklarlig iver åt den praktiska tillämpningen av vad han fått lära av och om köpmannens verksamhet, under det att en direkt från de allmänbildande läroanstalterna avgående lärjunge, som inträder på samma bana, känner en lika lättförklarlig tvekan inför de praktiska uppgifterna inom affärsvärlden.

Det är med andra ord kommitterades övertygelse, att en utvidgad och förbättrad handelsundervisning skulle bidra till att höja såväl handelskårens vederhäftighet som dess sociala anseende.

Att emellertid frågan om det kommersiella liksom även om det tekniska undervisningsväsendets förbättring och utvidgning i våra dagar blivit så aktuell, beror utan tvivel ytterst på den kända omständigheten, att handel och industri under de senaste decennierna fått en helt annan och större betydelse för vårt ekonomiska liv, än förut varit fallet. Sistnämnda förhållande har senast blivit på ett övertygande sätt belyst i G. Sundbärgs Betänkande i utvandringsfrågan, till vilket kommitterade i detta avseende få hänvisa.

Till sist få kommitterade fästa uppmärksamheten på en omständighet, som, på samma gång den berör frågan om den lägre handelsundervisningen, är av största samhällseliga betydelse.

Det intresse för lägre yrkesundervisning, som på sista tiden uppstått i vårt land, grundar sig icke allena på nyssnämnda förhållanden och de därmed i samband stående strävandena för yrkesduglighetens höjande utan har jämväl sitt ursprung i insikten därom, att åtgärder böra från det allmännas sida vidtagas för att ungdomen, efter slutad skolgång i folkskolan, icke måtte under de i moraliskt avseende vanskliga övergångsåren lämnas vind för våg utan,

såvitt möjligt, fortfarande uppfostras och övervakas i fråga om sin vandel, tills vederbörlig stadga härutinnan blivit uppnådd.

Denna i vår tid mycket starkt framträdande rörelse har i väsentlig mån påverkat de förslag angående inrättande av praktiska fortsättningsskolor till folkskolan, som den 1 augusti 1914 avgivits av folkundervisningskommittén, (jämför här nedan sid 16 o. följ.), och synpunkter, som gå i samma riktning, ha med styrka framhållits av den kommitté, som den 11 juni 1912 avgav förslag till den lägre tekniska undervisningens ordnande.

Sistnämnda kommitté gör till och med (sid. 104 av betänkandet, I) i fråga om de av densamma föreslagna s. k. *lärlingsskolorna* det uttalandet, att »den synpunkt, som i främsta rummet bör vara bestämmande vid skolornas organisation, bör vara den, att samhället vinner ett medel att leda och övervaka ungdomens uppfostran till dugande samhällsmedlemmar under de för dess utveckling så betydelsefulla åren närmast efter folkskolekursens avslutning».

Ehuruväl formerna för den lägre kommersiella undervisningen icke kunna bli fullt jämförliga med de för den lägre tekniska undervisningen föreslagna, finnes givetvis ingen anledning att anse de blivande handelsidkarna vara i mindre grad i behov av sådant övervakande, vadan även denna omständighet talar för det snara upprättandet av lägre handelsundervisningsanstalter, såväl i form av dagskolor som handelskurser.

Kommitterade övergå därefter till frågan om de privata handelsskolorna.

*De privata
handelssko-
lorna.*

Kommitterade anse sig — i likhet med 1908—1910 års kommitté — böra framhålla, att dessa skolor äro av mycket olika beskaffenhet och av mycket olika värde. I allmänhet torde väl kunna sägas, att flertalet av dem, som understödjas av kommuner, lämna en så god och tidsenlig undervisning, som det varit möjligt att med det lägre handelsundervisningsväsendets hittillsvarande utveckling i vårt land kunna åstadkomma. Detsamma synes, åtminstone delvis, gälla om vissa andra större och äldre handelsundervisningsanstalter i våra större städer och på en eller annan ort i övrigt. Att närmare angiva, vilka dessa läroanstalter äro, låter sig emellertid så mycket mindre göra, som deras beskaffenhet ibland beror på tillfälliga omständigheter, särskilt, synes det, på det förhållandet, åt vem föreståndarskapet är anförtrott.

Beträffande återigen återstoden av de rent privata anstalterna kunna kommitterade icke annat än finna, att 1908—1910 års kommitté på ett övertygande sätt visat, att den lägre handelsundervisningen på grund av de svagheter i fråga om organisation och lärarpersonalens kompetens m. m., som i högre eller lägre grad vidlåda dem, icke längre kan vara betjänt med dessa läroanstalter i deras nuvarande form.

Nämnda svagheter anse sig kommitterade böra något närmare framhålla, eftersom desamma utgöra en grundläggande skillnad hos nämnda sko-

lor i jämförelse med de tilltänkta statsunderstödda läroanstalterna för den lägre handelsundervisningen.

Skillnaden består dels däruti, att sagda enskilda handelsskolor ofta motaga lärjungar utan fordran på förkunskaper, dels däri, att de i allmänhet icke behålla lärjungarna under tillräckligt lång tid. Så äro termins- och månadskurser mycket vanliga, varjämte kurser av obestämd längd och med obestämd tid för inträde och avslutning även förekomma. Såsom motsats härtill kan framhållas, att vissa av de skolor, som ovan betecknats såsom intagande en undantagsställning, även ha ettåriga kurser eller därutöver, t. ex. Stockholms borgarskola, som sedan länge anordnat kurser å 1½ till 2 år, och Bröderna Pählmans handelsinstitut i Stockholm, som nyligen, vid sidan av sin övriga verksamhet, upprättat en tvåårig kurs, jämförlig med de statsunderstödda handelsgymnasiernas.

Genom saknaden av inträdesfordringar får undervisningen flerstädes en mycket svag och — vad som är nästan ännu värre — ytterst ojämn grund att bygga på, och genom den ofta alltför korta lärotiden måste resultatet av utbildningen också bli mycket svagt.

Härtill kommer det kända förhållandet, att åtskilliga av lärarna vid de privata skolorna icke kunna sägas inneha den för befattningen erforderliga kompetensen.

Nämnda svagheter, som strida mot de enklaste pedagogiska grunder, äro av så betänklig art, att kommitterade icke anse ytterligare bevis för privatskolornas otillräcklighet vara av behovet påkallade utan inskränka sig till att i övrigt hänvisa till föregående kommittés utförliga utredningar i detta avseende. Organisationen i dess helhet har hittills haft karaktären av ett nödfallssystem med alla dithörande brister och — det må villigt medges — med de ursäktande omständigheter, som för ett sådant system alltid kunna åberopas.

Kommitterade lämna emellertid för närvarande denna angelägenhet för att i sitt tredje betänkande undersöka den frågan, huruvida icke möjligen de bättre av de kommunala eller rent privata läroanstalter, som icke ombildas till handelsskolor av den nedan föreslagna normaltypen, böra komma i åtnjutande av statsunderstöd till mera begränsat belopp.

Frågan om upprättande av s. k. handelsskolor.

*Olika slag
av lägre
handelsun-
dervisnings-
anstalter.*

De skolor, som hos oss böra upprättas för den lägre handelsundervisningens tillgodoseende, fördela sig med hänsyn till den tid, lärjungarna kunna anslå åt sin utbildning, i ovannämnda två huvudgrupper: *handelsskolor* (dagskolor) för de lärjungar, som helt kunna ägna sig åt skolarbetet, och *handelskurser* (företrädesvis i form af endags-, tvådags- och aftonkurser) för dem, som redan äro anställda i praktisk verksamhet.

Erfarenheten från andra länder visar, att detta system i huvudsak tillämpats nästan överallt, där en ordnad lägre handelsundervisning förefinnes, och detsamma har ock, utan nämnvärd gensägelse i princip, blivit föreslaget hos oss av 1908—1910 års handelsundervisningskommitté.

Kommitterade finna därför obehövt att inlåta sig på någon ytterligare motivering av nämnda system utan övergå till behandling av frågan om den förra typens organisation och därmed i samband stående, ganska svårlösta spörsmål, medan däremot, såsom redan blivit framhållet, frågan om handelskurserna — lägre som högre — kommer att i ett sammanhang behandlas i ett tredje betänkande.

*Principiella
spörsmål
rörande
handelssko-
lorna.*

Då Riksdagen i sin skrivelse år 1913 framhållit, att särskilt frågan om den lägre handelsundervisningens lämpligaste anordning i organisatoriskt avseende borde komma under ny omprövning, torde härmed ha avsetts den allmänna organisationen, d. v. s. skolornas inordnande i det övriga undervisningssystemet eller, närmare uttryckt, formen för deras anknytning till folkskolan. Också är det hithörande spörsmål, som bilda frågans kärnpunkt, under det att frågan om den pedagogisk-tekniska organisationen — undervisningsplanens anordning m. m. —, liksom förhållandet är vid skolfrågors behandling i allmänhet, i mångt och mycket måste bli en senare omsorg och lämpligast löses efter någon tids erfarenhet af de nya skolorna.

Redan i de yttranden av köpmannakorporationer, som 1908—1910 års kommitté inhämtat, innan den utarbetade sitt betänkande, framskymtar nämnda principfråga mycket tydligt. Så påpekar Gävle handelskammare (se 1910 års betänkande, sid. 256—257), hurusom en strävan gör sig gällande att genom omedelbara överbyggnader på folkskolan komplettera dess arbete såväl i rent uppfostrande som i undervisande riktning, varigenom de farliga s. k. övergångsåren kunna tillgodogöras på ett för hela nationen välsignelsebringande sätt. I sådant syfte hava på några orter 1 eller 2 ännu icke obligatoriska fortsättningsklasser inrättats, inom vilka man jämväl sökt giva undervisningen en i någon mån facklig karaktär. Ingenting synes då handelskammaren natur-

ligare än att inrikta en sådan fortsättningsklass på det viktiga merkantila facket. En 2-årig kurs synes då önskvärd, det 1:sta årets undervisning af mera allmänt förberedande art, det 2:dra årets strängt facklig. Då dessa klasser omedelbart ansluta sig till de breda lagrens fast organiserade bottenskolor, och då deras organisation just därför jämförelsevis lätt kan genomföras med relativt ringa kostnader, då de vidare såsom en naturlig länk skulle komplettera ett storartat nationellt undervisningssystem, synas de handelskammaren värda allt beaktande. Men handelsnålsmän böra tillförsäkras någon kontroll och inflytande på ledning och undervisning inom desamma. Skulle däremot fristående skolor inrättas, bör det dock enligt handelskammarens åsikt anses nödvändigt, att den rent fackliga kursen göres minst 1-årig och att den med avseende på inträdesfordringar direkt anknyter sig till de nu befintliga skoltyperna, både folkskolan och någon viss klass vid allmänt läroverk.

Kommittén av år 1908—1910 har i kapitlet om sina grundprinciper behandlat frågan om handelsundervisningsanstalternas förhållande till de allmänna skolorna och yttrar därvid (sid. 139—140 av betänkandet) följande, vars senare del synes kunna uppfattas som ett direkt svar på nämnda handelskammarens uttalanden: »En annan utgångspunkt vid de olika förslagens utarbetande har kommittén haft i den bestämda övertygelsen, att handelsundervisning bör, såvitt möjligt, meddelas i uteslutande för sådant ändamål inrättade läroanstalter eller lärokurser, samt att undervisningen därstädes skall, åtminstone i regel, vara rent facklig. All erfarenhet talar härför. I Tyskland till exempel, där handelsläroverken av förhållanden, varöfver de ej äga makt, tvingas att å sina timplaner i ganska stor utsträckning upptaga så kallade allmänbildande ämnen, beklagar man på flera håll denna hopkoppling av olika ämnesgrupper. I Norge (se sid. 260) ävensom i vissa tyska stater, bland annat särskilt Bayern (se sid. 283), har man i de allmänna läroverken till vissa klasser fogat parallellklasser, där undervisning i handelsämnen meddelas. Men också om lämpligheten av denna anordning äro meningarna delade. Även i vårt land saknas ej röster, som höjas för en hopkoppling av handelsundervisningen och den allmänna undervisningen. Så har föreslagits, att åt undervisningen i de två fortsättningsklasser, som å vissa orter hava tillagts ovanpå den egentliga folkskolan, giva en viss facklig karaktär och att särskilt inrikta en dylik fortsättningskurs, förslagsvis 2-årig, på merkantil utbildning. Den 1:sta årskursens undervisning skulle vara af mera allmänt förberedande art, den 2:dra årskursens strängt facklig. Kommittén kan ej biträda detta förslag. Genom den föreslagna anordningen skulle naturligen undervisningen i dessa kurser komma att handhavas av folkskolelärare, vilkas nuvarande utbildning emellertid ej kan anses medföra kompetens att meddela undervisning i handelsämnen. Vidare skulle ifrågasvarande kurser komma att underordnas de vanliga folkskolemyndighe-

terna, vilka ej besitta tillräcklig sakkunskap för att kunna på ett tillfredsställande sätt tillgodose handelsundervisningens krav. Detta senare missförhållande synes man även hava insett, och har det därför framhållits, att handelsmålsmän böra tillförsäkras någon kontroll och inflytande på ledningen och undervisningen inom dessa kurser. En dylik åtgärd är, enligt kommitténs åsikt, dock ej tillräcklig. Endast under förutsättning att speciellt utbildade facklärare anställas vid dessa kurser samt att desamma helt skiljas från den övriga folkskolan och ställas under verklig sakkunnig överledning, kan kommittén tillråda ett förverkligande av ifrågavarande förslag. Men i och med att så sker, äro dessa fortsättningsklasser i själva verket ej annat än självständiga handelsundervisningsanstalter och kunna ej genomföras med de ringa kostnader, som framhållas såsom en av de förnämsta fördelarna med förslaget. Från annat håll har, visserligen endast såsom en provisorisk åtgärd, ifrågasatts en ännu intimare hopkoppling av handelsundervisning och allmänutbildning genom att den erforderliga handelsundervisningen skulle förläggas till realskolan. Även detta projekt anser kommittén ej vara lyckligt.»

I de över kommitténs betänkande avgivna yttranden har emellertid förevarande fråga icke spelat någon framträdande roll, och kommerskollegium, som avgivit sitt utlåtande på grundval av dessa, inskränker sig till följande uttalande: »Likaledes instämmer kollegium med kommittén därutinnan, att omsorgen om den lägre handelsundervisningen icke bör överlämnas åt folkskolans fortsättningskurser, vilkas förutsättningar i fråga om lärarpersonalens utbildning m. m. säkerligen icke lämpa sig för denna uppgift.»

Under debatten i handelsundervisningsfrågan vid 1913 års Riksdag framhölls däremot med skärpa nödvändigheten av förnyad omprövning angående hithörande frågor.

Slutligen har i protokoll av den 14 januari 1914, upptaget i Bilaga till 1914 års statsverksproposition, åttonde huvudtiteln, punkt 186, dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet anfört, att man enligt hans mening för den lägre handelsundervisningen skulle kunna betjäna sig av den skolform, som kallas *högre folkskola*. Nämnde departementschef delar visserligen, framför allt med hänsyn till frågan om lärarnas utbildning, kommitténs uppfattning, att *folkskolans högre avdelning* icke är en för ändamålet lämplig skolform, men framhåller bland annat, att i den högre folkskolans art och syfte ingår, att den skulle kunna anpassa sig efter olika praktiska behov, vadan desamma av alla hittills hos oss bestående skolformer bereder de bästa möjligheterna för den lägre ekonomiundervisningens ordnande. På grund härav föreslås vissa åtgärder, vilka emellertid tills vidare måst uppskjutas i avvaktan på avgivandet av folkundervisningskommitténs betänkande och handelsunder-

visningskommitterades här nedan framställda, på nämnda betänkande delvis baserade förslag.

Sistnämnda ståndpunkt hade redan förut utförligt utvecklats i en till kommitterade av dåvarande chefen för finansdepartementet överlämnad promemoria.

Av principiell betydelse för bedömning av frågan om handelsskolors upprättande torde även följande uttalanden få anses vara. *Diskussionen i övrigt.*

I den diskussion, som offentligt eller enskilt förts beträffande de tilltänkta handelsskolorna i övrigt, har från vissa håll gjorts gällande, att dessa skolor borde inskränkas till ett fåtal, dels på den grund att alltför riklig tillgång till ifrågasatt undervisning kunde leda till framkallande av ett handelsskolebildat proletariat, dels därför att upprättande av statsunderstödda handelskurser eller s. k. handelsaftonskolor, vilken skolform syntes vara omfattad med allmän sympati, skulle tillgodose det närmaste behovet av lägre handelsundervisning. Från annat håll har däremot framhållits, att de vid 1913 års Riksdag ifrågasatta skolornas antal — fyra stycken — syntes bliva alltför begränsat, för att de skulle få avsevärd betydelse för någon större del av landets befolkning.

Den förra av dessa anmärkningar synes vara riktad mot 1910 års kommittéförslag, den senare mot 1913 års proposition i handelsundervisningsfrågan.

Vid granskning av de uttalanden, som förekommit beträffande sättet för ifrågasatt undervisnings ordnande, ha kommitterade funnit desamma präglade av ganska stridiga och ibland rakt motsatta åsikter. Detta förhållande anse kommitterade kunna förklaras dels därmed, att handelsskolorna, såsom redan framhållits, äro en för vårt land alldeles ny skoltyp, dels därmed, att den grund, på vilken de skola byggas, folkskolan, varit föremål för ett omläggningensarbete, vars resultat först helt nyligen blivit känt, nämligen i och genom folkundervisningskommitténs den 1 augusti 1914 avgivna betänkande. *Kommitterades allmänna ståndpunkt.*

Vad vi behöva är enligt kommitterades mening ett system, som med nödig varsamhet och mera *försöksvis* bygger på det bestående såväl i fråga om allmänbildande som yrkesbildande undervisning och göres tillräckligt smidigt för att kunna lämpa sig efter olika orters behov och förutsättningar. Om därvid en ur andra synpunkter önskvärd enhetlighet får i någon mån uppoffras, så torde detta så att säga ligga i sakens natur, d. v. s. utgöra en naturlig följd av de olika förutsättningar, ur vilka handelsskolorna i vårt land växa fram.

På nämnda sätt ha inom andra undervisningsområden numera statsunderstödda läroanstalter så småningom uppstått och ernått en betydande utveckling. Anledning till att avvika från detta förfaringsätt i fråga om handelsskolorna och i stället uppdraga konturerna till en ny, fullt enhetlig typ av

läroanstalter anse kommitterade för närvarande icke föreligga. Men väl kan det tänkas, att erfarenheterna av de blivande försöksskolorna gå i så bestämd riktning, att en närmare reglering av deras verksamhet sedermera kan befinnas ändamålsenlig och önskvärd.

Tvååriga handelsskolor. Den typ, som av handelsundervisningskommittén av år 1908—1910 föreslogs, d. v. s. en *tvåårig* handelsskola, byggd på genomgången folkskola, anse kommitterade vara en bland dem, som, efter vissa modifikation, böra försökas. Denna typ eller en snarlikt liknande förekommer nämligen så pass talrikt i andra länder med mera utvecklade handelsundervisningsväsen, t. ex. i Finland, Österrike, Frankrike och Schweiz, att dess ändamålsenlighet kan anses bekräftad, och även hos oss finnes, såsom framgår av sid. 18, en stark ansats till en sådan skolform vid en av våra kommunala handelsskolor, Stockholms borgarskolas handelslinje. Kommitterade skola här nedan (sid. 31—35) närmare utveckla sin åsikt om hithörande skolors organisation m. m.

Ettåriga handelsskolor. Därjämte vilja emellertid kommitterade föreslå en typ, som likaledes grundas på genomgången (sexårig) folkskola men förutsätter ett par års anställning därefter i praktisk verksamhet jämte samtidig skolgång i folkskolans blivande fortsättningskurser och avslutas med en samlad *ettårig* kurs i handelsskola.

De grunder, kommitterade ha att åberopa för sistnämnda förslag, äro följande.

I fråga om all yrkesundervisning, handelsundervisningen icke undantagen, är det en allmänt erkänd sanning, att den teoretiska utbildningen vinner i värde, om den kan bygga på förut inhämtad praktisk erfarenhet hos lärjungarna. Så fordras även hos oss föregående praktisk verksamhet eller anses åtminstone utgöra en merit vid inträde i åtskilliga yrkesskolor, t. ex. skogsskolor och tekniska skolor. Om denna princip ännu icke gjort sig gällande inom handelsundervisningen, så beror det utan tvivel därpå, att nämnda undervisning hittills haft att kämpa med en del olägenheter, som ställt sig hindrande i vägen. Bland dessa må nämnas dels vanskligheten för dem, som äro anställda i praktiken, att avbryta sin verksamhet, dels svårigheten att bygga på skolkunskaper, som redan hunnit glömmas. Att icke desto mindre en sådan utbildningsgång, såsom här nedan kommer att visas, redan av sig själv börjat arbeta sig fram inom vår lägre handelsundervisning, visar bättre än allt annat dess ändamålsenlighet.

I varje fall anse kommitterade, att förutsättningarna för ett försök med en dylik skolform numera ökat, nämligen genom den anordning av blivande praktiska fortsättningsskolor, som föreslagits av folkundervisningskommittén. Enligt detta förslag skulle vid våra folkskolor för lärjungar, som avslutat sin folkskolekurs, anordnas olika slag av fortsättningsskolor, däribland även handelsfortsättningsskolor, omfattande jämväl en del ekonomiska ämnen, näm-

ligen bokföring, handelsräkning, varukännedom, välskrivning och korta meddelanden ur handels geografi och historia (se bil. J). Undervisningen skulle i städerna fortgå företrädesvis i form av endags- eller tvådagskurser med en sammanlagd tid av minst 360 timmar, fördelade på två (eller tre) år, och deltagandet däri skulle vara *obligatoriskt*.

Kommitterade föreställa sig, att lärjungar, som samtidigt med anställning i praktisk verksamhet, helst i handel eller industri, begagnat sig av undervisningen i handelsfortsättningsskola — vilken kommitterade betrakta som en avsevärd inledning till egentliga handelsstudier — skulle vara särdeles lämpade för att övergå till den mera koncentrerat fackmässiga undervisningen i en handelsskola. Kursen i denna skoltyp anse kommitterade böra bliva *ettårig*, bland annat av den anledning, att det icke torde kunna begäras, att ifrågavarande lärjungar skola offra längre tid åt den samlade teoretiska delen av sin utbildning. Kommitterade tro, att dessa lärjungar på grund av sina större praktiska förutsättningar och med den större målmedvetenhet och det starkare intresse, varmed sådana personer i allmänhet bedriva sina studier, skola kunna bibringas en utbildning, som i det hela sett icke blir nämnvärt underlägsen deras, vilka direkt från folkskolan övergå till och genomgå en tvåårig handelsskola. Sistnämnda fördelar hos lärjungarna vid de ettåriga skolorna äro i själva verket så betydande, att tillkomsten av den föreslagna folkskolans fortsättningsskola i jämförelse därmed spelar en mera underordnad roll.

Måhända kan framdeles, sedan den lägre handelsundervisningen vunnit starkare fotfäste i vårt land, en förlängning av kursen vid nämnda handelsskolor från ettårig till tvåårig befinnas önskvärd och genomföras, men för närvarande torde den föreslagna tiden utgöra vad som i detta avseende är tillrädligt.

För införande av ifrågavarande skolform tala emellertid även andra skäl, till vilka kommitterade nu övergå.

Handelsundervisningskommittén av år 1908—1910 har i sitt betänkande (sid. 165—166) framhållit, att erfarenheten visat, att barn i 12- å 13-årsåldern, oavsett kunskaperna, i regeln ej besitta tillräcklig mognad för fackstudier. På grund av denna sin ståndpunkt föreslog kommittén, att lärjungarna skulle vid inträdet i handelsskolan befinna sig i åldern 13 å 14 år.

Det är emellertid påtagligt, att en ännu högre ålder vid inträdet innebär ett företräde, och enligt kommitterades förslag skulle den vid de ettåriga handelsskolorna uppgå till 14 å 15 år och, såsom av bil. B framgår, antagligen i genomsnitt stiga avsevärt högre.

En viktig synpunkt är också den, att lärjungar, som äga någon erfarenhet av praktisk handelsverksamhet, bättre äro i stånd att bedöma, huruvida detta yrke lämpar sig för dem såsom lifsuppgift.

Granskar man därefter de faktiska förhållandena vid nu befintliga handelskolor i vårt land för att såvitt möjligt söka utröna de större eller mindre utsikterna till de olika ifrågasatta skolypernas framgång, så blir resultatet ganska tillfredsställande. Kommitterade ha i detta syfte från ett antal kommunala eller privata handelsundervisningsanstalter infordrat uppgifter, som sammanförts i bil. B¹ och B². Av dessa bilagor framgår, att de folkskoleelever, som övergå till handelskolor, fördela sig på två huvudgrupper. Den ena gruppen går direkt över till handelskolorna, medan den andra efter en tids anställning i praktisk verksamhet söker sig över till nämnda läroanstalter.

Den förra gruppen är, såsom var att vänta, den talrikare, men även den andra har en mycket avsevärd omfattning. Så uppgick under vårterminen 1914 vid 12 skolor sammanlagda antalet av dem, som kommit direkt från folkskolan, till 363, under det att antalet lärjungar, som förut varit anställda i praktisk verksamhet 2 år eller därutöver, belöpte sig till 189 och deras antal, som 1 år eller därutöver varit i sådan verksamhet, uppgick till 270. Av förstnämnda 363 voro något mer än två tredjedelar kvinnliga elever, och mer än en tredjedel bestod av lärjungar vid Stockholms borgarskola. Av dem, som varit i praktik 1 år eller därutöver, voro tre fjärdedelar manliga elever. Man skulle av bilagorna, liksom ock av andra kända omständigheter, kunna draga den slutsatsen, att den grupp, som går direkt från folkskolan, huvudsakligen kommer att rekryteras från de större och största städerna, under det att den andra gruppen till övervägande del kommer att bestå av lärjungar från olika delar av landet.

Det synes kommitterade mest välbetänkt att taga vara på den utveckling, som sålunda uppstått af sig själv, och detta torde lämpligen böra ske genom att med nödiga statsmedel gynna och stärka båda de riktningar, som utvecklingen tagit.

Visserligen ligger den ovan berörda invändningen nära till hands, att det kan bliva svårt att i större utsträckning förmå personer, som redan äro anställda i praktisk verksamhet, att underkasta sig ett helt års skolkurs. Nämnda olägenhet uppväges dock i viss mån av den större lätthet att erhålla plats, på vilken sådana lärjungar i allmänhet kunna räkna. Och i varje fall äro de fördelar i övrigt, som af ett sådant system kunna förväntas, så behjärtansvärda, att svårigheterna icke få avskräcka från försöks anställande. Säkert är, att man alltid har att räkna med en mindre elitgrupp av personer, som spurras till den erforderliga uppoffringen av tid och penningar genom utsikten att förbättra sina levnadsvillkor, och de ovan åberopade siffrorna synas innebära full säkerhet för tillräcklig tillströmning av lärjungar till det begränsade antal skolor av ifrågavarande art, som kommitterade här nedan föreslå.

Då det är kommitterades mening, att handelsskolor av det ena eller det andra slaget böra upprättas mera försöksvis, följer härav, att kommitterade anse dessa skolor böra tillsvidare begränsas till ett mindre antal. Kommitterade finna därför ock för närvarande obehöfligt att till diskussion upptaga den frågan, huruvida ett fullständigt ordnat handelsundervisningssystem bör upptaga ett jämförelsevis stort eller litet antal handelsskolor, och vilja föreslå upprättande till en början av exempelvis 8 skolor, därav 4 tvååriga, byggda direkt på den sexåriga folkskolekursen, och 4 ettåriga, baserade på sexårig folkskola med fortsättningskurs och två år därefter innehafd anställning i praktisk verksamhet.

Anledningen till att kommitterade anse sig kunna föreslå genomgången sexårig folkskola såsom grund för samtliga handelsskolor är att söka i det förhållandet, att kurserna efter den omläggning, som föreslagits av folkundervisningskommittén, synas kommitterade så avsevärt förbättrade och mera direkt ledande till det med undervisningen avsedda målet, att en sjuårig underbyggnad ej vidare kan sägas vara ovillkorligen av behovet påkallad.

Därtill kommer, att det synes ej fullt säkert, huruvida man efter genomförandet av nämnda kommittés förslag har att räkna med sjuåriga folkskolor ens i samma utsträckning som hittills.

Under sådana omständigheter och då det givetvis alltid är en fördel, att alla handelsskolor kunna bygga på samma grund av allmänbildning, ha kommitterade funnit sig böra förorda en sexårig folkskoleunderbyggnad.

Kommitterade komma ytterligare att behandla denna angelägenhet under kapitlet om undervisningsplanen (sid. 31—32 och 37—38.)

Beträffande spörsmålet om ifrågasvarande lägre handelsundervisnings tillgodoseende genom någon form av de redan befintliga folkskolorna, kunna kommitterade icke underlåta att giva uttryck åt den uppfattningen, att motsatserna i denna fråga blivit över hövan skärpta. Ty visserligen vilja kommitterade i princip hävda, att handelsskolorna böra vara speciella och fullt fackmässigt organiserade läroanstalter samt tillhöra det övriga handelsundervisningsväsendet, men kunna praktiskt taget icke se något avsevärdare hinder för att några av dem, såsom från vissa håll föreslagits anordnas i form av *högre folkskolor*.

Handelssko-
lorna och
de högre
folksko-
lorna.

Att, såsom ifrågasatts, anförtro den undervisning, som är avsedd att meddelas i handelsskolorna, *helt och hållet* åt de högre folkskolorna — d. v. s. att alla handelsskolor skulle inrymmas i högre folkskolor — finna kommitterade däremot varken nyttigt eller nödigt.

Det ligger nämligen i sakens natur, att en fackskoleorganisation måste, därest den skall motsvara sitt ändamål, omgärdas med vissa garantier. Men det är kommitterades tro, att om samtliga handelsskolor förlades till högre folkskolor, skulle de på grund av omständigheternas makt komma i sådant beroende av folkundervisningens speciella synpunkter, att de svårigen kunde bli föremål

för det intresse och den omvårdnad, som varje särskild undervisningsgren och i all synnerhet en nyskapad sådan kräver.

En annan omständighet att räkna med är följande. Endast få av de nuvarande högre folkskolorna äro, såsom av bil. C framgår, förlagda till orter, där något avsevärdare behov av handelsskolor kan tänkas göra sig gällande, och bland dessa orter äro eller bliva några — Malmö, Norrköping, Gävle — tillgodosedda med handelsgymnasier eller motsvarande läroanstalter. Skulle man då tillmötesgå tanken att inrymma alla blivande handelsskolor i högre folkskolor, bleve följden, att nya högre folkskolor måste för detta ändamål upprättas på orter, som ägde bättre förutsättningar för anordnande av handelsundervisning, och i och med detsamma ombildas till handelsskolor. Ett sådant tillvägagångssätt *i större skala* kunna kommitterade emellertid icke tillstyrka, detta så mycket mindre som statens utgifter, enligt vad här nedan visas (bil. D), icke komma att bli mindre för den ena än den andra skolformen. Kommitterades mening är, att ett visst antal, t. ex. 5, *fristående* handelsskolor böra understödjas på de orter, som visa sig äga de största förutsättningarna för anordnande av dylik undervisning. Genom dessa skolors upprättande skall en norm vinnas för övriga jämförliga läroanstalter, som med eller utan statens medverkan kunna komma att i landet inrättas.

Under förutsättning av nämnda anordning vilja kommitterade emellertid icke ställa sig avvisande mot planen att organisera vissa högre folkskolor såsom handelsskolor. Denna typ, som i det följande betecknas med namnet *handelsfolkskola*¹, bör enligt kommitterades mening förekomma i de större eller största städerna och *till en början* inskränkas till att omfatta exempelvis 3 skolor.

Givetvis kräver införandet av nämnda typ vid de högre folkskolorna vissa särskilda åtgärder, förutan vilka anordningen i fråga icke skäligen kan ifrågasättas. Dit hör i främsta rummet och som en oeftergivlig fordran uppställande av det villkoret, att de lärare, som anställas för handelsundervisningen, skola uppfylla samma kompetensfordringar som lärarna vid de fristående handelsskolorna och åtnjuta samma löneförmåner som dessa.

Svårare blir måhända att ordna förhållandet mellan de ifrågasatta skolorna och de högre myndigheterna, nämligen för närvarande och tillsvidare kommerskollegium eller den myndighet som kan komma att inrättas i dess ställe, å ena sidan och folkskoleöverstyrelsen å den andra. Kommitterade hålla dock före, att dessa svårigheter kunna lösas på ett tillfredsställande sätt, nämligen genom samarbete mellan sagda myndigheter.

Så böra t. ex. framställningar till Kungl. Maj:t rörande statsunderstöd och andra dithörande frågor behandlas av de båda myndigheterna samfällt. Nämnda

¹ Namnet har valts såsom en i den följande framställningen ändamålsenlig beteckning, men kommitterade lämna tillsvidare därhän, huruvida benämningen även bör bliva den officiella.

samarbete bör dessutom stärkas genom adjungerande av sakkunniga, som skola ha att biträda myndigheterna, vare sig dessa skola besluta var och en för sig eller gemensamt.

Kommitterade skola här nedan (sid. 40—42) avgiva närmare förslag i dessa avseenden.

Med hänsyn till den större lättheten att vid högre folkskola anordna en längre kurs och för att icke behöva underkasta dessa skolor alltför genomgripande förändringar — genom att t. ex. vägra lärjungar direkt övergång från folkskolan —, finna kommitterade ändamålsenligast, att åtminstone de nu föreslagna handelsskolor, som inrymmas i högre folkskolor, organiseras såsom tvååriga, byggda direkt på folkskolan. Skulle emellertid kommitterades betänkligheter i nyss nämnda avseende finnas mindre grundade, anse kommitterade intet hinder föreliggande för att framdeles upprätta jämväl ettåriga handelsfolkskolor.

Enligt kommitterades mening skulle sålunda statsmedel tillsvidare utgå för följande 8 handelsskolor:

- 1) 4 ettåriga fristående;
- 2) 1 tvåårig fristående;
- 3) 3 tvååriga vid högre folkskolor (handelsfolkskolor).

Liksom vid all handelsundervisning hittills i vårt land böra alla dessa läroanstalter anordnas som *samskolor* för gossar och flickor.

Vad de föreslagna skolornas förläggning beträffar, äro kommitterade av den åsikten, att densamma icke bör på förhand bestämmas, och hålla före, att utvecklingen försiggår enklast och naturligtast, om ett visst totalbelopp av statsmedel för ändamålet anslås och vederbörande på olika orter ha att ansöka om understöd från nämnda anslag hos Kungl. Maj:t, som efter vederbörlig granskning avgör, till vilka sökande understöden böra utgå. Härvid bör emellertid särskilt den synpunkten tagas i betraktande, att ingen ort, utom de allra största städerna, bör erhålla handelsskola, om handelsgymnasium förut där åtnjuta understöd. Att på förhand utse förläggningsorterna är däremot förordat med icke ringa svårigheter, när det gäller en alldeles ny skoltyp, och detta tillvägagångssätt ger, enligt vad erfarenheten visat, lätt anledning till en täflan mellan olika orter, vilken icke kan kallas alldeles sund.

Det bör enligt kommitterades mening stå fritt för såväl enskilda som kommuner att söka och erhålla statsunderstöd från nämnda anslag. Härigenom vinnes den fördelen, bland andra, att även nu befintliga enskilda handelsskolor, som organiseras i överensstämmelse med någon av de föreslagna normaltyperna och i övrigt gjort sig därav förtjänta, kunna bliva delaktiga av understödet.

Handelsskolornas förläggning.

Ingen fristående skola bör emellertid understödjas, som icke någon tid varit i full verksamhet och vars beskaffenhet blivit av vederbörande myndigheter noga undersökt. Däremot torde praktiska svårigheter möta för samma principers tillämpande på de högre folkskolorna, och böra dessa därför kunna erhålla statsunderstöd såsom handelsskolor i och med detsamma de blivit till sådana skolor ombildade.

Grunder för statsunderstöd. De fristående handelsskolorna.

Angående principerna för åtnjutande av statsunderstöd finna kommitterade icke skäl att i fråga om de av kommitterade sålunda föreslagna fristående handelsskolorna frångå de grunder, som av 1913 års Riksdag fastställdes för handelsgymnasierna och som i huvudsak innebära, att ett visst maximibelopp stadgas för statsbidraget, vars storlek i övrigt med hänsyn tagen till olika omständigheter noga lämpas efter varje skolas verkliga behov, samt att kommunen eller enskilda åläggas vissa förpliktelser, däribland att lämna ett visst årligt kontant bidrag till skolans underhåll. Mot alla andra hittills ifrågasatta grunder, t. ex. sådana, som innebära understödets avpassande efter antalet lärjungar eller antalet lärare, kan nämligen den anmärkningen, bland andra, göras, att en i ekonomiskt avseende välsituerad skola kan få lika stort eller större statsunderstöd än en mindre välsituerad. Ett sådant förhållande kan t. ex. uppstå därigenom, att en skola har 20 betalande lärjungar i varje klass, under det att en annan endast har 10 i varje klass.

Beträffande det förut tillämpade systemet att i huvudsak beräkna statsunderstödet efter antalet beviljade nedsättningar i eller befrielser från terminsavgifterna har detsamma, såsom framgår av kommitténs av år 1908—1910 betänkande (sid. 222—223), befunnits behäftat med sådana brister, att det från och med år 1914 övergivits i fråga om handelsgymnasierna.

Ovannämnda maximibelopp enligt de av kommitterade förordade grunderna torde lämpligast böra beräknas efter den kostnad, nu i verksamhet varande enskilda skolor skulle kräva, om de ombildades till statsunderstödda handelsskolor med de sänkta terminsavgifter, som kommitterade här nedan (sid. 24—25) föreslå. På grund av tillgängliga uppgifter har uppgjorts den i bil. D upptagna beräkningen, vilken giver vid handen, att ett maximibelopp av 9,600 kronor skulle visa sig tillräckligt för en tvåårig skola och ett motsvarande belopp å 7,100 kronor för en ettårig skola.

Kommunernas åtaganden.

Beträffande kommunernas eller enskildas skyldigheter gentemot skolorna torde liksom i fråga om handelsgymnasierna böra gälla, att de först och främst ha att tillhandahålla erforderliga lokaler. Angående åter det kontanta bidraget från samma håll är i fråga om handelsgymnasierna föreskrivet, att det skall uppgå till minst en tredjedel av statsunderstödet. Kommitterade anse emellertid, särskilt med hänsyn till önskvärdheten att så vitt möjligt bana väg för de nya skolornas upprättande, tillräckligt, om kommuner eller enskilda

åläggas att bidra med ett kontant belopp, motsvarande minst en *fjärdedel* av statsunderstödet åt de fristående handelsskolorna. Kommitterade få i detta sammanhang jämväl erinra därom, att en mycket avsevärd minoritet i 1913 års Riksdag röstade för, att nämnda kommunala eller enskilda bidrag skulle i fråga om handelsgymnasierna bestämmas till endast en fjärdedel av statsunderstödet.

Vad särskilt angår grunder för statsunderstöd åt handelsfolkskolorna anse kommitterade det kunna ifrågasättas, huruvida dessa böra fastställas i överensstämmelse med ovan föreslagna grunder för de fristående handelsskolorna eller med de för de högre folkskolorna eller möjligen med de för de kommunala mellanskolorna utfärdade föreskrifter. *Grunder för handelsfolkskolorna.*

Enligt nu gällande bestämmelser för högre folkskolor kan understödet för varje skola uppgå dels till högst dubbla beloppet av vad till skolan i distriktet sammanskjutes, dock högst 1,200 kronor årligen för varje årsklass och för varje skola ej överstigande 4,800 kronor om året, dels ock därutöver två tredjedelar av lärarnas ålderstillägg (se närmare bil. G).

Till kommunala mellanskolor utgår statsunderstöd, jämlikt kungl. kungörelsen den 8 december 1911 angående ändrade bestämmelser rörande sådant understöd, med 6,400 kronor samt för varje manlig ordinarie lärare 400 och manlig extra ordinarie 200 kronor, två tredjedelar av rektors och föreståndarinnas särskilda arvode, biträdande föreståndarinnas hela särskilda arvode, skillnaden mellan manlig och kvinnlig lärares ålderstillägg jämte två tredjedelar av återstående del av ålderstilläggen ävensom 800 kronor för vissa vikarier (se närmare bil. F).

I grund och botten råder icke stor skillnad mellan huvuddragen i nämnda tre system. De innebära alla, att kommunen — förutom kostnaden för erforderliga lokaler — skall bestrida viss del av utgifterna för ifrågavarande skolor.

Att avgöra, vilken skillnad skulle uppstå i kostnaderna för kommunen enligt det ena eller det andra systemet — givetvis under förutsättning att det för de högre folkskolorna bestämda maximibeloppet måste höjas — låter sig näppeligen göra på grund av de tillfälliga omständigheter, som härvid kunna spela in, men säkert torde vara, att de för de fristående handelsskolorna föreslagna grunderna äro för kommunerna i allmänhet fördelaktigare än de för närvarande för högre folkskolor gällande bestämmelser. Enligt de senare skall nämligen kommunen erlægga en summa, motsvarande hälften av statens bidrag, enligt de förra en summa, motsvarande en fjärdedel därav. Angående den andel i ålderstilläggen, som staten betalar vid de högre folkskolorna, torde den på grund av den antagligen ganska måttliga omfattning, som handelsfolkskolorna till en början komma att antaga — med två klasser

och en ordinarie lärare för vardera — i regeln icke komma att uppgå till så högt belopp som skillnaden mellan nyssnämnda hälft och fjärdedel.

Angående återigen grunderna för de kommunala mellanskolornas statsunderstöd äro deras detaljer dels på grund av dessa fyraklassiga skolors större omfattning icke i allo tillämpliga på handelsfolkskolorna, dels ock för de sistnämnda onödigt invecklade.

På grund härav ha kommitterade ansett enklast och ändamålsenligast att för handelsfolkskolorna föreslå samma grunder som för de fristående handelsskolorna

Kommitterade äro visserligen medvetna om, att en del svårigheter kunna uppstå vid grundernas omläggning, särskilt på grund av de olikartade källor, varur de högre folkskolornas lokala understöd hittills flutit, men då en och annan av de föreslagna handelsfolkskolorna torde komma att anordnas vid nyupprättade högre folkskolor, förlagda till i kommersiellt avseende mera lämpliga orter (jämför ovan, sid. 20), synas nämnda svårigheter i verkligheten böra bli ganska måttliga.

Villkor i övrigt.

I fråga om viktigare villkor i övrigt torde liksom angående handelsgymnasierna böra bestämmas, att handelsskola för att kunna erhålla statsunderstöd bör äga minst 15 lärjungar i varje årsklass.

Beträffande närmare bestämmelser för statsunderstöds åtnjutande hänvisas till sid. 46—47 och, i tillämpliga delar, till bil. H.

Terminsavgifter.

I fråga om de avgifter, som skulle erläggas av lärjungarna i handelsskolor, föreslog handelsundervisningskommittén 30 kronor under det första och 40 kronor under det andra året i de av kommittén ifrågasatta tvååriga handelsskolorna, varjämte en måttlig tilläggsavgift skulle utgå för de valfria ämnena.

Vid denna frågas bedömande beträffande de av kommitterade förordade skolorna bör hänsyn först tagas till den omständigheten, att några avgifter icke upptagas vid det stora flertalet av de högre folkskolorna (se bil. C, anm. 2). Kommitterade, som anse, att en måttlig avgift bör vid de övriga handelsskolorna bestämmas, finna sig dock icke böra tillstyrka, att en sådan införes vid de högre folkskolor, som ombildas till handelsskolor. En sådan åtgärd synes nämligen dels innebära ett undantag utan tillräckligt vägande skäl från regeln om folkundervisningens kostnadsfria tillhandahållande, dels ock medföra en för nämnda handelsskolor alltför ogynnsam ställning i förhållande till de högre folkskolorna i allmänhet.

Vad åter angår den ojämnhet, som härigenom i detta avseende kommer att uppstå mellan sagda handelsskolor och de fristående handelsskolorna, innebär densamma varken något nytt eller oerhört. Tvärtom gör sig hittills den principen gällande i vårt undervisningsväsen i allmänhet, att lärjungarna

i de läroanstalter, som i högre grad äro att betrakta såsom statsinstitutioner, åläggas mer eller mindre begränsade avgifter i jämförelse med lärjungarna vid de skolor, som endast åtnjuta statsunderstöd. En sådan skillnad förefinnes t. ex. mellan de allmänna läroverken å ena sidan samt statsunderstödda enskilda läroverk, samskolor och flickskolor å den andra.

Beträffande möjligheten att göra även undervisningen vid de fristående handelsskolorna avgiftsfri, torde den böra lämnas ur räkningen, bland annat därför, att den blivit från intet håll ifrågasatt och att statens utgifter för nämnda skolor i sådant fall skulle bli onödigtvis stora.

De avgifter, som skola erläggas av lärjungarna vid de fristående tvååriga handelsskolorna, anse kommitterade, bland annat med hänsyn därtill att alla ämnen gjorts obligatoriska, och att alltså ingen tilläggsavgift ifrågakommer, kunna bestämmas till 50 kronor för vardera året. För de ettåriga skolorna torde ett årligt belopp å 75 kronor få anses skäligt. Till jämförelse må nämnas, att avgifterna vid de nuvarande, icke statsunderstödda lägre handelsundervisningsanstalterna i genomsnitt äro betydligt högre. Vid de statsunderstödda handelsgymnasierna bestämdes motsvarande avgifter år 1913 till högst 150 kronor om året.

För samtliga bör, i likhet med vad som föreskrivits beträffande handelsgymnasierna, gälla, att läroanstalten skall vara skyldig att bevilja befrielse från eller nedsättning i terminsavgifterna till så stor utsträckning, att den minskning i avgifter, som härigenom uppkommer, utgör minst 15 procent av det belopp, vartill terminsavgifterna skolat uppgå, därest samtliga lärjungar erlagt fulla avgifter.

Läsårets längd vid handelsskolorna synes, i likhet med förhållandena vid handelsgymnasierna, böra bestämmas till minst 36 veckor, påsk- och pingstlov däri inberäknade.

*Läsårets
längd.*

I fråga om handelsgymnasierna förefinnas inga bestämmelser beträffande vad som bör av lärjungarna fordras för erhållande av godkänt avgångsbetyg. Denna omständighet torde bland annat bero därpå, att man velat inhämta någon erfarenhet av de nya förhållandena, innan nämnda ganska viktiga spørsmål avgöres.

*Avgångs-
betyg.*

Då emellertid de, som genomgått en statsunderstödd handelsskola, böra även i detta avseende skiljas från lärjungarna vid de rent privata handelsundervisningsanstalterna, anse kommitterade, att de förra böra efter vederbörlig avgångsprövning erhålla ett betyg efter fastställt formulär. Med hänsyn till det mindre antal ämnen, som förekomma i handelsskolorna i jämförelse med handelsgymnasierna, böra godkända vitsord fordras i alla ämnen för utfärdande av sådant betyg. Förslag till formulär återfinnes i bil. E.

Lärarnas
antal,
kompetens,
avlönning
m. m.

Då den övliga beräkningen av lärarekrafter brukar omfatta i genomsnitt en lärare för varje klass, torde för de tvååriga skolorna böra anställas minst två och för de ettåriga minst en ordinarie lärare. Till rektor bör förordnas innehavare av ordinarie lärarebefattning. För överskjutande timmar samt för parallellavdelningar kunna tillsvidare förordnas extra ordinarie lärare och timlärare. Vilka ämnen de ordinarie lärarna böra företräda, torde böra överlämnas åt vederbörande styrelser att bestämma.

De ordinarie lärarnas undervisningsskyldighet torde i analogi med lärarnas vid statens realskolor, vilka ha sig ålagd en tjänstgöring av 24—28 timmar i veckan, böra bestämmas till omkring 25 timmar i veckan och rektors till 15 à 20 timmar i veckan. Motsvarande siffror för ordinarie lärare vid handelsgymnasier äro: för lärare omkring 20 timmar, för rektor 12—15 timmar i veckan.

Med den jämförelsevis ringa utveckling, vårt handelsundervisningsväsen ännu äger, låter det sig icke göra att för lärarnas kompetens uppställa de fordringar, som eljest vore önskvärda. Dessa fordringar borde enligt kommitterades mening vara minst likvärdiga med de för de kommunala mellanskolornas lärare föreskrivna (se bil. F) utom i fråga om de rent merkantila ämnena, i vilka helst endast borde undervisa sådana lärare, som utbildats vid handels-högskola och därjämte varit någon tid anställda i praktisk verksamhet.

Tills vidare torde man emellertid få nöja sig med något lägre kompetens, särskilt i fråga om de merkantila ämnena, i vilka undervisningen måhända kan handhas av sådana, som med goda betyg genomgått handelsgymnasium och därefter förvärvat större praktisk affärsvana samt visat erforderlig fallenhet för lärarkallet.

Några föreskrifter i fråga om lärarekompetensen böra, enligt kommitterades mening, i varje fall tills vidare icke utfärdas, men då befintligheten av goda lärokrafter är att anse som en synnerlig merit hos skolor, som ansöka om statsunderstöd, bör vid sådant understöds beviljande principen om lärarnas likvärdighet med de kommunala mellanskolornas lärare såvitt möjligt upprätthållas. Härigenom vinnes en garanti, som för närvarande må kunna anses tillfyllestgörande utan utfärdande av kompetensbestämmelser. Då handelsskolorna framgent som hittills komma att vara samskolor, bör intet hinder möta för anställande även av kvinnliga lärare. Enligt kommitterades mening böra dock endast manliga lärare förordnas till rektorer.

Liksom beträffande handelsgymnasierna torde i fråga om handelsskolorna böra stadgas en viss minimilön för den ordinarie lärarepersonalen. Kommitterade vilja i sådant avseende föreslå samma lönevillkor som för lärarna vid de kommunala mellanskolorna, nämligen minst följande belopp: ordinarie manliga lärare: lön i fyra lönegrader å 2,000 — 2,400 — 2,800 — 3,200 kronor

jämte bostad och bränsle eller motsvarande ersättning, ej understigande 350 kr., ordinarie kvinnlig lärare: lön i fyra lönegrader å 1,600 — 1,800 — 2,000 — 2,200 kronor jämte bostad och bränsle eller motsvarande ersättning, ej understigande 250 kr., rektor: förutom löneförmånerna som ordinarie lärare ett särskilt arvode å 800 kronor; e. o. manlig lärare 1,800 kronor, e. o. kvinnlig lärare 1,600 kronor; manlig övnings- och timlärare 80 kronor per veckotimme, kvinnlig 65 kronor.

Lägre minimibelopp än de nämnda anse kommitterade icke böra ifrågakomma, därest handelsskolorna skola kunna draga till sig tillräckligt kvalificerade lärarekrafter. Då dessa belopp emellertid ganska avsevärt överstiga de för lärare vid de högre folkskolorna i allmänhet föreskrivna — minst 1,500 — 1,800 — 2,100 — 2,400 kronor jämte bostad och bränsle för manlig lärare (jämf. bil. G) —, är det att antaga, att åtskilliga för lärarbefattning vid sagda skolor kompetenta personer skola finna med sin fördel förenligt att kosta på sig ytterligare utbildning för att vinna anställning vid handelsskolorna.

Å andra sidan finna kommitterade ej behövt att — i likhet med handelsundervisningskommittén (sid. 196—197) — föreslå högre aflöningar än de för lärarna vid de kommunala mellanskolorna bestämda beloppen. Vill en skola förvärva en särskilt framstående lärarkraft, har den alltid tillfälle att genom tillägg till minimibeloppet göra befattningen mera eftersträfvansvärd. Detta torde särskilt bliva fallet i fråga om rektorsbefattningar vid skolor av större omfattning. Beträffande de extra ordinarie lärarna torde vid de högre folkskolor, som ombildats till handelsskolor, deras avlöning böra bestämmas till samma belopp som motsvarande lärares vid kommunala mellanskolor (se ovan) men vid de fristående handelsskolorna tills vidare icke behöva bli föremål för några särskilda bestämmelser.

Angående lärarnas pensionering böra beträffande de ordinarie lärarna vid handelsfolkskolor gälla, att de, i likhet med lärarna vid de kommunala mellanskolorna, skola vara delaktiga i såväl folkskolelärarnas pensionsinrättning som folkskolelärarnas änke- och pupillkassa. Å de orter, där handelsfolkskolor upprättas, tillkomma sålunda, bland utgifterna, vederbörliga bidrag till lärarnas pensionering (jfr. bil. F, II, 3). Vad återigen lärarna vid övriga statsunderstödda handelsskolor beträffar, lär man, i likhet med vad förhållandet är för lärarna vid handelsgymnasierna, bliva tvungen att låta anstå med lösningen av pensionsfrågan, allt under det skolorna själva så småningom böra bereda sig på att lämna bidrag till kostnaderna för denna angelägenhet.

Vid samtliga handelsskolor böra liksom vid handelsgymnasierna de ordinarie lärarna tillsättas och rektor förordnas av vederbörande styrelse. Någon skyldighet för skolorna att inom viss tid ha ett visst antal ordinarie lärare

*Lärarnas
tillsättning.*

tillsatta torde, med hänsyn till de nya och oprövade förhållandena, tills vidare icke böra stadgas.

Lokalstyrelsen.

Angående lokalstyrelse för handelsskolorna ligger det nära till hands att i fråga om handelsfolkskolorna låta de nuvarande förhållandena vid folkskolorna fortfarande äga bestånd. Härvid är emellertid att märka, att dessa förhållanden växla ganska mycket, så att styrelsen å vissa av de orter, som kunna komma i fråga till erhållande av statsunderstödd handelsfolkskola, utövas av skolråden, i andra av s. k. folkskolestyrelser, för vilka i vissa städer t. ex. Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Uppsala — gälla särskilda bestämmelser (jämf. bil. C, anm. 3).

Redan på grund av dessa olikheter torde det få anses lämpligt, att handelsfolkskolornas styrelser utses efter andra och då mera enhetliga grunder. För en förändring i detta avseende talar ock önskvärldheten därav, att styrelsen väljes med bestämd hänsyn till skolornas fackmässiga uppgift.

På grund härav föreslå kommitterade, att styrelsen för handelsfolkskola utses i huvudsaklig likhet med vad som bestämts vid kommunala mellanskolor. Rektorn blir sålunda självskrivnen ledamot, men de övriga ledamöterna böra överallt väljas av kommunalstyrelsen. Sistnämnda styrelseledamöters antal anse kommitterade kunna bestämmas till fyra. Styrelsen bör själv bland de valda ledamöterna utse ordförande.

Denna styrelse bör i tillämpliga delar äga samma befogenhet som styrelsen vid kommunal mellanskola enligt närmare bestämmelser i skolans reglemente.

Det sålunda beträffande handelsfolkskolorna framställda förslaget innebär i förevarande avseende intet annat lösgörande från sambandet med de övriga folkskolorna än vad som redan skett i fråga om högre folkskolor, som ombildats till kommunala mellanskolor.

Vad de fristående handelsskolorna beträffar, torde de liksom handelsgymnasierna tillsvidare böra lämnas frihet att själva bestämma över styrelsens sammansättning. Dock bör såsom en nödig garanti krävas, att styrelsen förutom föreståndaren bör bestå av fyra personer, och att två av dessa utses av kommunalstyrelsen.

I fråga om samtliga handelsskolor är givetvis önskvärt, att köpmannaelementet blir i styrelsen starkt representerat.

Ifrågasatt förbindelse med handelsgymnasierna.

Under de olika utredningarna av handelsundervisningsfrågan har den tanken flera gånger framkastats, att förbindelse borde åstadkommas icke blott mellan folkskolorna och de lägre handelsundervisningsanstalterna utan även mellan dessa och handelsgymnasierna. Möjlighet skulle, med andra ord, beredas lärjungar från folkskolan att förvärva även den utbildning, som handelsgymnasierna äro avsedda att meddela.

Härom yttrar 1908—1910 års kommitté (sid. 164 av betänkandet): »Däremot kan icke handelsskolan tjäna som en direkt förberedelse till inträde i handelsgymnasiet, detta beroende på att dess elever å ena sidan komma att besitta en alltför otillräcklig allmänbildning men å andra sidan hava inhämtat så betydande kunskaper i de rent merkantila ämnena, att gymnasiets kurs delvis bleve för dem en onödig repetition. De av handelsskolornas elever, som önska vidare teoretisk kommersiell utbildning, bliva därför i allmänhet för sådant ändamål hänvisade till de av kommittén föreslagna handelsafton-skolornas valfria kurser.»

Utan att närmare ingå på den frågan, huruvida det icke — trots de av kommittén anförda mycket avsevärda argumenten — varit möjligt att åstadkomma en viss förbindelse mellan de av kommittén föreslagna handelsskolorna och vissa, för ändamålet särskilt organiserade handelsgymnasier, få kommitté-rade i denna angelägenhet framhålla följande.

Efter den sexåriga folkskolans avslutning beräknas lärjungarna hava vunnit en utbildning, vilken, fränsett tyska språket, är jämförlig med den, som inhämtas i de tre lägsta klasserna av de allmänna läroverken. För inträde i handelsgymnasierna beräknas återigen genomgång av sex klasser vid allmänt läroverk.

Mellan folkskolekursens slut och handelsgymnasiekursens början ligger sålunda en skoltid, som, om den mätes rent mekaniskt och man bortser från svårigheten med tyskan och den i fjärde klassen inträdande engelskan, uppgår till tre år.

Inberäknas åter tid för de främmande språken m. m., kan, såsom med full påtaglighet framgår av erfarenheten vid de fyraåriga kommunala mellanskolornas organiserande, avståndet mellan den sexåriga folkskolekursens slut och handelsgymnasiekursens början beräknas till fyra års skoltid.

Det är utan närmare detaljundersökning uppenbart, att nämnda lucka icke kan utfyllas med en endast tvåårig handelsskolekurs. Och om detaljerna granskas, synes det kommitterade ovedersägligt, att en handelsskolekurs, som endast kan i sig upptaga ett av de främmande levande språken, tyska eller engelska, icke kan tjäna som övergångsform till handelsgymnasierna, där såväl tyska som engelska måste studeras till en utsträckning, som kräver förkunskaper, inhämtade i den sexåriga läroverkskursen eller, med mycket starkt timental, i den fyraåriga kommunala mellanskolan. De svårigheter, som, om ock till mindre omfattning, föreligga även i fråga om andra ämnen, torde här icke behöva framläggas.

Då kommitterade sålunda icke finna någon möjlighet att åstadkomma förbindelse mellan handelsskolorna och handelsgymnasierna, är den egentliga anledningen härtill tydligen den, att kommitterade ansett sig först och främst

böra tillmötesgå kravet på handelsskolornas förbindelse *nedåt*, med folkskolan, såsom den ojämförligt viktigaste. På grund härav ha kommitterade anknutit handelsskolan till den *sexåriga* folkskolan. Men härigenom har avståndet mellan handelsskolorna och handelsgymnasierna, på sätt ovan framhållits, ökats därhän, att en förbindelse *uppåt*, med handelsgymnasierna, icke låter sig för närvarande åvägabringa.

Fasthålles icke desto mindre vid strävan efter en sådan förbindelse, bör enligt kommitterades mening åtgärder för dess förverkligande i varje fall uppskjutas, tills det lägre handelsundervisningsväsendet i vårt land nått en större utveckling. Ty om handelsskolorna utvecklas i den riktningen, att kursen utvidgas med ännu ett år, så att bland annat undervisning i två språk kan meddelas, ökas givetvis möjligheten av en förbindelse med särskilt för ändamålet organiserade handelsgymnasier, som på sin timplan giva de främmande språken en starkare ställning men däremot kunna inskränka på de rent merkantila ämnena på grund av den utbildning i dessa, som lärjungarna redan erhållit i handelsskolan.

*Ändringar i
nu gällande
föreskrifter
för de högre
folk-
skolorna.*

På grund av ovan framställda förslag rörande vissa högre folkskolors ombildning till handelsfolkskolor bliva, därest nämnda förslag vinna avseende, en del ändringar i nu gällande föreskrifter för de högre folkskolorna nödvändiga. Dessa föreskrifter äro upptagna dels i kungl. kungörelsen den 28 juni 1907 angående anslag till högre folkskolor och kungl. kungörelsen den 29 oktober 1909 angående viss ändring av den förstnämnda jämte dithörande författningar, dels ock i de för de särskilda skolorna hittills utfärdade kungl. reglementena. Förslag till nämnda ändringar meddelas i bil. K.

Å andra sidan böra särskilda bestämmelser angående lärarnas vid handelsfolkskolornas pensionering införas i de författningar, som komma att utfärdas för handelsskolor i allmänhet.

*Tiden för
organisatio-
nens genom-
förande.*

Då kommitterade ovan (sid. 19) gjort det uttalandet, att förslaget om de tvååriga handelsskolornas baserande på en endast sexårig folkskolekurs avgivits under förutsättning, att folkskolorna ombildas i ungefär den riktning, folkundervisningskommittén förordat, och då förslaget om de ettåriga handelsskolorna till en del grundats på tillkomsten av den av nämnda kommitté ifrågasatta tvååriga obligatoriska fortsättningsskolan — vars upprättande kommittén själv synes vilja förlägga till framtiden — kunde det tyckas, som om handelsskolornas upprättande borde uppskjutas, tills sagda ombildning skett och fortsättningsskolan blivit en verklighet.

Ehuru väl ett sådant uppskov vore befogat ur vissa synpunkter, finna kommitterade dock, att mera välgående skäl tala däremot.

Kommitterade anse nämligen, att tillgodoseendet av den lägre handelsundervisningens ordnande är så trängande och särskilt från köpmannahåll bli-

vit så ivrigt påyrkat, att denna angelägenhet icke bör längre uppskjutas. Visserligen komma lärjungarna, under förutsättning av handelsskolornas omedelbara upprättande, att i början bliva mindre väl förberedda, än kommitterade avsett, men detta är en olägenhet, som under skolorganisationers övergångsår ingalunda är ovanlig och som ej kan få utgöra ett skäl för att till en måhända oviss framtid uppskjuta den lösning, för vilken handelsundervisningsfrågan nu äntligen synes mogen.

På grund härav anse kommitterade, att handelsskolorna skola beräknas träda i verksamhet med höstterminen näst efter det år, då Riksdagen fattat beslut i ärendet, sålunda tidigast höstterminen år 1916.

Såsom framgår av ovanstående, jämfört med nedan avgivna förslag under kapitlet *Centralstyrelse och inspektion*, ha kommitterade i fråga om de till handelskolor ombildade högre folkskolorna i huvudsak utgått från den analogi, som föreligger i de till kommunala mellanskolor ombildade högre folkskolorna.

De sistnämnda ha nämligen erhållit statsunderstöd efter samma grunder som övriga kommunala mellanskolor, lärarnas löner utgå med samma belopp som vid övriga kommunala mellanskolor, för lärarnas egna pensioner och änkepensioner gälla enahanda grunder som vid de högre folkskolorna, och överinseendet är anförtrott åt samma myndighet, som har att utöva ledningen av de övriga kommunala mellanskolorna, nämligen läroverksöverstyrelsen.

På motsvarande sätt ha kommitterade i sitt förslag sökt att likställa handelsfolkskolorna med de övriga handelsskolorna och gjort enahanda undantag i fråga om pensionsbestämmelserna. Till ledning vid frågans bedömande meddelas en del uppgifter om högre folkskolor och kommunala mellanskolor i bil. F. och bil. G.

Kommitterade övergå därefter till frågan om undervisningsplanen för handelsskolorna.

Såsom framgår av vad ovan (sid. 19) blivit anfört, anse sig kommitterade, under förutsättning att folkskolans undervisningsplan omlägges i den mera praktiska riktning, folkundervisningskommittén föreslagit, kunna förorda, att den tvååriga handelsskolan anknytes till folkskolans tolvte kurs (sjätte år) i stället för att grundas på dess här och var befintliga fjortonde kurs (sjunde år), såsom handelsundervisningskommittén av år 1908—1910 under dåvarande förhållanden föreslagit.

*Undervisningsplan
för de
tvååriga
handelsskolorna.*

Även efter nämnda omläggning kvarstår dock den omständigheten, att lärjungarna vid avgången från den sexåriga folkskolan kunna synas väl unga för att tillgodogöra sig egentlig handelsundervisning. Emellertid torde denna olägenhet kunna väsentligen avhjälpas därigenom, att i handelsskolans första årsklass tiden huvudsakligen användes till inhämtande av ökad kunskap i sådana allmänbildande ämnen, som äro grundläggande för handelsundervisningen, och att de handelstekniska ämnena till större delen koncentreras till den andra årsklassen. Tilläggas bör, att enligt folkundervisningskommitténs förslag de från folkskolan avgående lärjungarnas ålder skulle bli högre än för närvarande, så att de åtminstone under avgångsåret skulle fylla 13 år.

I följd av denna ändrade anordning, som kommitterade finna oundviklig, måste emellertid dels de av nämnda kommitté uppställda kurserna i handelsämnen i lämplig mån reduceras, dels ock det av kommittén föreslagna andra (valfria) språket avföras från timplanen. Utbildningen torde i alla fall bli tillräcklig i förhållande till de närmaste uppgifter, som i praktiken komma att möta lärjungarna, varjämte må framhållas, att de, som vilja arbeta sig fram till mera fordrande och bättre avlönade poster, ha tillfälle att i de valfria handelskurser, vilkas upprättande kommitterade komma att föreslå i sitt tredje betänkande, betydligt förkovra sina i handelsskolan inhämtade insikter.

Det enda främmande språk, som under sådana förhållanden av kommitterade upptagits i undervisningsplanen, är tyskan, enär detsamma i allmänhet för oss anses äga det största praktiska värdet. Detta bör dock ej hindra, att nämnda språk vid en eller annan skola, där de lokala förhållandena göra en sådan ändring önskvärd, utbytes mot engelska.

Med förutskickande av dessa anmärkningar få kommitterade härmed framlägga sitt förslag till undervisningsplan för ifrågavarande, till den sexåriga folkskolan omedelbart anknutna handelsskolor.

Undervisningsplan för de tvååriga handelsskolorna.

I. Timplan.

Första klassen.

Svenska	6	veckotimmar
Tyska	7	»
Geografi	4	»
Räkning	6	»
Bokföring, förberedande kurs	3	»
Naturkunnighet	4	»
Välskrivning	2	»
	<hr/>	
	Summa	32 veckotimmar

Andra klassen.

Svenska	4	veckotimmar
Tyska	6	»
Geografi	2	»
Handelsräkning	5	»
Bokföring med handelskorrespondens och kontorsgöromål . .	7	»
Handelslära	1	»
Författningskunskap	1	»
Varukännedom	2	»
Välskrivning	2	»
Stenografi	2	»
	<hr/>	
	Summa	32 veckotimmar

Anm. Dessutom i denna klass minst 1 timmes daglig övning i maskinskrivning.

II. Kursplan.

Svenska.

Första klassen. Litteraturläsning (företredesvis modärn prosa). Översikt av form- och satsläran jämte övningar i satslösning. Rättskrivningsövningar. Skriftlig reproduktion av upplästa berättelser samt lätta uppsatser av beskrivande art (även i brevform). Uppsättning av några enkla, i det praktiska livet förekommande skrivelser (annonser, svar på annonser, ansökningar [med avskrifter och vidimering], fullmakter, intyg, kvitton m. m. samt övning i telegramavfattning).

Andra klassen. Litteraturläsning som i föregående klass. Repetition av grammatiken. Mera genomförda interpunktionsövningar. Praktisk uppsatsskrivning. Övningar i muntligt föredrag.

Tyska.

Första klassen. Uttals- och läsövningar. Det viktigaste av formläran. Muntliga och skriftliga reproduktionsövningar. Förberedande talövningar.

Andra klassen. Litteraturläsning. Formläran fullständigad och repeterad; det viktigaste av syntaxen. Läsning, memorering och utskrivning av enkla handelsbrev. Skriftliga reproduktioner och översättningar till tyska. Talövningar.

Geografi.

Första klassen. Repetition och utvidgning av folkskolans kurs i fysisk och politisk geografi.

Andra klassen. Ekonomisk geografi: Sverige samt de länder, med vilka vårt land äger viktigare handelsförbindelser.

Handelsräkning.

Första klassen. Repetition av de fyra räknesätten i hela tal och bråk. Mynt-, mått- och viktreduktioner (svenska sorter, även vissa äldre). Procent-, ränte- och rabatträkning. Inlärande av genvägar vid räkning samt av förenklade räknemetoder. Huvudräkning.

Andra klassen. Diskonträkning. Mynt-, mått- och viktreduktioner (utländska sorter, i korthet). Blandningsräkning och beräkning av medeltal. Bolags- aktie- och obligationsräkning. Enkla kalkyler. Kontokuranter. Huvudräkning. Övningar å räknemaskin.

Bokföring.

Första klassen. Förberedande kurs i handelsbokföring, tillämpad på en mindre affär. Utskrivningar av räkningar, fakturor, fraktsedlar och andra enkla affärsskrivelser.

Andra klassen. Utförligare kurs i handelsbokföring, tillämpad på en större affär (även efter kolumnsystemet.) Utskrivning av tillhörande handelsbrev. Övning i blankettifyllning, kopiering och andra vanliga kontorsgöromål.

Handelslära.

Andra klassen. Olika slag av handel. Varu- och penningmarknaden, börsväsendet. Växellära. Banker och kreditanstalter. Försäkringsväsendet. Transport- och kommunikationsförhållanden. Förtullning och spedition. Handelsbruk.

Författningskunskap.

Andra klassen. Grundlagar och kommunalförfattningar i kort översikt. De viktigaste handelsförfattningarna.

Naturkunnighet.

Första klassen. Biologiska och kemiska företeelser och försök (såsom inledning till undervisningen i varukännedom i klass II).

Varukännedom.

Andra klassen. Kännedom om de hos oss vanligaste handelsvarorna (företrädesvis livsmedel och beklädnadsartiklar), med särskild hänsyn till förekommande förfalskningar.

Välskrivning.

Första klassen. Övningar för bildande av en lättläst och flytande handstil.

Andra klassen. Fortsatta övningar i handstil. Rundskrift och stockskrift.

Stenografi.

Andra klassen. Övningar i förenklad snabbskrift efter något för kontorsstenografer särskilt lämpat system.

Maskinskrivning.

Andra klassen. Metodisk undervisning om skrivmaskinens användning, varvid olika maskintyper böra demonstreras. Skrivövningar (även efter stenografisk text).

Beträffande de av kommitterade föreslagna *ettåriga* handelsskolorna kan det ju förefalla, som om det skulle bliva behöfligt att göra kurserna mindre omfattande än de tvååriga skolornas, men då utbildningen i de förstnämnda läroanstalterna, åtminstone i de flesta fall, framdeles kommer att föregås av en i folkskolans fortsättningsskola meddelad förberedande undervisning i hithörande ämnen (se bil. J), och då lärjungarna dels äro till åldern mognare, dels genom ett par års anställning förvärvat en viss praktisk affärskänedom, hålla kommitterade för troligt, att de, oaktat den kortare lästiden, skola hinna i huvudsak genomgå samma kurser som de här ovan för den tvååriga handelsskolans andra klass föreslagna. Särskilt torde detta gälla de handelstekniska ämnena, varemot kurserna i tyska snarare bli jämförliga med de för de tvååriga skolornas första klass avsedda. Man kan nämligen i detta ämne ej med säkerhet bygga på någon förberedande undervisning. Visserligen omnämnes i folkundervisningskommitténs undervisningsplan för handelsfortsättningsskolorna en elementär kurs i tyska, men dels skulle denna bli frivillig och kunna utbytas mot en kurs i engelska, dels endast ifrågakomma, där förhållandena sådant påkalla och medgiva. Tillfälle till fortsatta studier i tyska liksom i ett stort antal andra läroämnen kommer emellertid att efter avgången från den ettåriga skolan stå lärjungen till buds i de valfria handelskurserna, till vilka kommitterade återkomma i sitt tredje betänkande.

Vad timplanen angår, anse kommitterade samma fördelning böra gälla för de ettåriga skolorna som för de tvåårigas andra årsklass.

Med hänsyn till nämnda förhållanden få kommitterade föreslå följande undervisningsplan för ifrågavarande, på sexårig folkskola och tvåårig fortsättningsskola baserade handelsskolor.

*Undervisningsplan
för de
ettåriga
handels-
skolorna.*

Undervisningsplan för de ettåriga handelsskolorna.

Nedanstående undervisningsplan bör, för att rätt uppfattas, jämföras med den av folkundervisningskommittén föreslagna handelsfortsättningsskolans kurser, vilka förutsättas vara inhämtade före inträdet i den ettåriga handelsskolan (se bil. J). Innan nämnda fortsättningsskola kommer till stånd, torde en del modifikationer visa sig behövliga, vilkas ordnande emellertid lämpligast kan överlämnas åt de särskilda skolorna.

I. Timplan.

Se ovan timplanen för de tvååriga handelsskolornas andra årsklass.

II. Kursplan.

Svenska.

Litteraturläsning (föreläsningsvis modärn prosa), Repetition av form- och satsläran jämte övningar i satslösning. Interpunktionsövningar. Praktisk uppsatsskrivning. Övningar i muntligt föredrag.

Tyska.

Uttals- och läsövningar. Översikt av formläran och behövliga delar av syntaxen muntligt meddelade. Läsning och memorering av enkla handelsbrev. Muntliga och skriftliga reproduktionsövningar. Talövningar.

Geografi.

Grunddragen av Sveriges ekonomiska geografi.

Handelsräkning.

Repetition av procent-, ränte- och diskonträkning. Mynt-, mått och vikt-reduktioner. Blandningsräkning och beräkning av medeltal. Bolags-, aktie och obligationsräkning. Enklare kalkyler. Kontokuranter. Huvudräkning. Övningar å räknemaskin.

Bokföring.

Kurs i handelsbokföring tillämpad på en större affär (även efter kolumnsystemet). Utskrivning av tillhörande handelsbrev. Övning i blankettifyllning, kopiering och andra vanliga kontorsgöromål.

Handelslära.

Olika slag av handel. Varu- och penningmarknaden, börsväsendet. Växel-
lära. Banker och kreditanstalter. Försäkringsväsendet. Transport- och kom-
munikationsförhållanden. Förtullning och spedition. Handelsbruk.

Författningskunskap.

De viktigaste handelsförfattningarna.

Varukännedom.

Kännedom om de vanligaste handelsvarorna, företrädesvis livsmedel och
beklädnadsartiklar, med särskild hänsyn till förekommande förfalskningar.

Välskrivning.

Övningar för bildande av en ledig och lättläst affärsstil.

Stenografi.

Övningar i förenklad snabbskrift efter något för kontorsstenografer sär-
skilt lämpat system.

Maskinskrivning.

Metodisk undervisning om skrivmaskinens användning, varvid olika maskin-
typer böra demonstreras. Skrivövningar (även efter stenograferad text).

Det är icke kommitterades mening, att ovanstående undervisningsplaner
för två- och ettåriga handelsskolor skola gälla till efterrättelse utan undantag.
Förskjutningar av den föreslagna timplanens veckotimmar de olika ämnena
emellan kunna utan tvivel befinnas lämpliga med hänsyn till olika orters be-
hov, och de uppställda kurserna äro — såsom förhållandet i allmänhet är i
fråga om dylika föreskrifter — endast meddelade till huvudsaklig ledning.
Det bör emellertid vid statsunderstöds beviljande tillses, att olikheterna i un-
dervisningsplanen icke äro av den art, att densamma alltför starkt avviker
från normaltypens, och framför allt, att den icke medför en mindre gedigen
utbildning.

Såsom framgår av folkundervisningskommitténs betänkande angående
folkskolan (sid. 26—27), anser kommittén intet hinder möta för ett skol-

distrikt att anordna en *sjuårig* folkskolekurs och få densamma i vederbörlig ordning fastställd. Skulle en sådan kurs å vissa orter, t. ex. i huvudstaden, vinna stadfästelse, torde ovan föreslagna tim- och kursplaner, delvis med ledning av de förslag, som i dessa avseenden angåvos av 1908—1910 års handelsundervisningskommitté, utan svårighet där kunna lämpas efter den sålunda förändrade utgångspunkten.

*Lindringar
i inträdes-
fordrin-
garna.*

Kommitterade få till sist såsom sin mening framhålla, att fordringarna på *arten* av lärjungarnas föregående praktiska verksamhet och på *beskaffenheten* av den folkskolans fortsättningsskola, som de böra ha besökt, icke heller efter övergångstidens slut må tillämpas med för stor stränghet, utan att styrelserna må erhålla befogenhet att medgiva lämpliga undantag. Huvudsynpunkten vid intagandet av sådana lärjungar, som söka sig inträde vid de ettåriga skolorna, bör icke så mycket vara hänsynen till de vid kursens början hos lärjungen förefintliga kunskaperna utan snarare hans utsikter att i fortsättningen kunna följa med och tillgodogöra sig undervisningen.

Beträffande frågan om inträdesfordringar i övrigt anse kommitterade lämpligast, att denna angelägenhet överlämnas åt vederbörande skolstyrelser, som böra tillse, att icke alltför omogna lärjungar beviljas inträde i de tvååriga skolorna. Lärjungar från läroverkens eller flickskolornas klasser utöver den egentliga folkskolan, därest sådana skulle anmäla sig till inträde, böra själfvallet mottagas, för så vitt de inneha en ålder, motsvarande de från folkskolan avgångna lärjungarnas.

Centralstyrelse och inspektion.

Ehuru frågan om centralstyrelse och inspektion för handelsundervisningsanstalterna eljest bort upptagas till behandling först sedan samtliga förslag om statsunderstöd åt sådana läroanstalter blivit avgivna, finna kommitterade, dels därför att en förstärkt ledning av handelsundervisningsväsendet blir behöfvlig redan vid upprättandet av ovan föreslagna handelsskolor, dels ock för att klargöra de ifrågasatta handelsfolkskolornas blivande ställning, nödvändigt att redan i föreliggande betänkande framlägga sina förslag i nämnda fråga.

Redan nu förefinnes för de statsunderstödda handelsundervisningsanstalterna, handelsgymnasierna i Göteborg, Stockholm, Malmö och Hälsingborg, en central ledning, som utövas av kommerskollegium med biträde av en av Kungl. Maj:t förordnad inspektör.

Centralstyrelse.

Före år 1914 torde kommerskollegiets befattning med nämnda läroanstalter eller handelsinstitut, såsom de då kallades, ha inskränkt sig därtill, att kollegiet avgivit förslag angående statsunderstödet fördelning och med eget yttrande till Kungl. Maj:t överlämnat den berättelse, som det ålegat inspektören att varje år avgiva över sin verksamhet. Dessutom har kollegiet, på grund av det allmänna överinseende över handelsundervisningsväsendet, som enligt sakens natur tillkommit denna myndighet, tid efter annan föreslagit eller yttrat sig över eljest ifrågasatta åtgärder, som berört hithörande läroanstalter.

Inspektören, vilken på kommerskollegiets förslag av Kungl. Maj:t förordnats för ett år i sänder, har jämlikt de bestämmelser, som föreskrivits för statsunderstöds åtnjutande, haft sig ålagt att genom besök vid instituten utröna, huruvida undervisningen under det gångna året bedrivits i sådan omfattning och utsträckning samt på sådant sätt, att den kunnat anses överensstämmande med institutens ändamål. Över de under året verkställda inspektionerna har han haft att till kommerskollegium avgiva ovannämnda berättelse. Därjämte har han avgivit infortrade yttranden i handelsundervisningsärenden.

Efter den omreglering i vissa avseenden av handelsgymnasiernas förhållanden, som skedde genom beslut av 1913 års Riksdag, har sagda ledning närmare preciserats dels genom kungl. kungörelsen den 28 november 1913 angående villkor och bestämmelser för åtnjutande av de åt handelsgymnasier anvisade statsunderstöd (se bil. H), dels genom kungl. instruktionen för inspektören för de statsunderstödda handelsgymnasierna den 6 mars 1914.

I nämnda kungörelse stadgas uttryckligen, att handelsgymnasierna skola stå under inseende av kommerskollegium, varjämte även föreskrifter i detalj lämnas angående kollegiets befattning med vissa ärenden.

Handelsundervisningskommittén av år 1908—1910 ansåg (sid. 213 av betänkandet), att så länge fråga endast vore om de högre handelsundervisningsanstalterna, anledning icke föreläge att ifrågasätta någon förändring i dåvarande anordning, men att, om en organisation av det övriga handelsundervisningsväsendet komme till stånd, en sakkunnig myndighet vore påkallad för att taga hand om och leda utvecklingsarbetet.

På grund härav ansåg kommittén, att man hade att välja på två alternativ, nämligen antingen att för handelsundervisningsväsendet upprätta en särskild myndighet, närmast jämförlig med läroverksöverstyrelsen, eller också att stärka den hittillsvarande myndighetens sakkunskap genom att vid kommerskollegiets sida ställa ett undervisningsråd, bestående av 5 personer, däribland inspektören såsom självskriven och de övriga representerande framför allt merkantil men även pedagogisk sakkunskap. Undervisningsrådet skulle uteslutande ha en rådgivande karaktär, och ärendenas avgörande skulle fortfarande bibehållas hos kommerskollegium.

Kommittén ansåg, att detta senare alternativ tills vidare borde komma till användning, men att man i en framtid hade att räkna med det förra.

I sitt utlåtande över kommitténs betänkande uttalade kommerskollegium den meningen, att ifrågavarande angelägenhet tills vidare kunde tillgodoses på det sätt, att kollegium bereddtes tillfälle att vida mer än hittills taga inspektören i anspråk, icke blott i fråga om inspektionen utan även i själva förvaltningsarbetet.

Till denna mening anslöt sig även den kungl. propositionen till 1913 års Riksdag, och den torde även ha legat till grund för den sedermera för inspektören utfärdade instruktionen. I riksdagsförhandlingarna spelade frågan om centralstyrelse och inspektion, på grund av uppskovet med den lägre handelsundervisningens ordnande, ingen nämnvärd roll.

*Kommitte-
rades stånd-
punkt.*

Såsom av ovanstående redogörelse framgår, har en central ledning för handelsundervisningsanstalterna så småningom uppstått så att säga av sig själv, i det att kommerskollegium med inspektören som sakkunnigt biträde fått i uppdrag att taga befattning med de ärenden, som berört handelsundervisningen.

Det är emellertid, enligt kommitterades mening, endast en tidsfråga, när denna ledning behöver ytterligare utvecklas. I längden torde det nämligen visa sig omöjligt för kommerskollegium — eller den myndighet, som kan komma att träda i dess ställe — att vid sidan av sina mångfaldiga övriga åligganden inom skilda områden och med biträde av en enda särskild sakkunnig, inspektören, räkna till för befattningen med och överinseendet över samtliga blivande handelsundervisningsanstalter.

Redan nu anse kommitterade, på grund av de i föreliggande betänkande avgivna förslag, nödvändigt, att ännu ett steg tages till stärkande av den centrala ledningen. Kommitterade åsyfta särskilt förslaget om upprättande av handelsfolk-

skolor och få erinra därom, att kommitterade ansett sig kunna bidra till förverkligandet av tanken på högre folkskolors ombildande till handelsskolor under den förutsättningen bland andra, att ett visst samarbete kunde åvägbringas mellan å ena sidan den myndighet, som har överinseendet över handelsundervisningsväsendet, samt å den andra sidan folkskolornas centrala styrelse, ävensom att för nämnda samarbete krävdes en särskild sakkunnigeinstitution. Jämväl på grund av handelsundervisningsväsendets utveckling i övrigt kommer en sålunda förstärkt sakkunskap att befinnas av behovet påkallad.

Sagda institution, som exempelvis kan kallas *handelsundervisningsnämnden*, bör lämpligen bestå av *tre* personer, nämligen inspektören såsom självskriven samt två andra av Kungl. Maj:t förordnade sakkunniga, den ene representerande den kommersiella, den andre den pedagogiska sakkunskapen. Den förre av de båda sistnämnda bör sålunda helst vara köpman, den senare skolman.

Dessa tre sakkunniga böra enligt närmare instruktion, som av Kungl. Maj:t utfärdas, tillkallas vid behandling av viktigare handelsundervisningsärenden, vare sig de handläggas av kommerskollegium eller folkskoleöverstyrelsen eller av båda dessa myndigheter gemensamt. De böra icke äga beslutanderöst men skola vara skyldiga att anmäla avvikande mening till protokollet.

Angående fördelningen av ärendena mellan kommerskollegium och folkskoleöverstyrelsen torde i huvudsak böra gälla, att frågor angående högre folkskolors ombildning till handelsskolor och en del andra spörsmål, som angå handelsfolkskolorna, behandlas av båda myndigheterna samfällt, att omsorgen om folkskolans handelsfortsättningsskolor uppdrages åt folkskoleöverstyrelsen ensam, och att övriga ärendens behandling i allmänhet åligger kommerskollegium ensamt.

Enligt denna princip skulle handelsundervisningsärendenas fördelning kunna i dess huvuddrag framställas på följande sätt:

Kommerskollegium och folkskoleöverstyrelsen gemensamt åligger i fråga om handelsfolkskolorna:

- 1) att avgiva yttrande över högre folkskolas ombildning till handelsfolkskola samt över sökt statsunderstöd i anledning därav;
- 2) att besluta i anledning av sådan skriftlig anmälan från inspektören eller ledamot av folkskoleöverstyrelsen, varom här nedan sägs;
- 3) att vidtaga eller föreslå åtgärder, som befinnas erforderliga i ovannämnda avseenden.

Folkskoleöverstyrelsen ensam åligger:

att taga befattning med folkskolans handelsfortsättningsskolor, dock att inspektören må ha rättighet att besöka dessa skolor, varvid han, därest anledning till anmärkning från hans sida förekommer, har att till folkskoleöverstyrelsen därom göra skriftlig anmälan.

Kommerskollegium ensamt åligger:

- 1) att ha överinseendet över handelsgymnasierna, handelsskolorna och handelskurserna; dock att ledamot av folkskoleöverstyrelsen även må äga att besöka handelsfolkskola, varvid han, därest anledning till anmärkning från hans sida förekommer, har att till kommerskollegium därom göra skriftlig anmälan;
- 2) att föreslå inspektör, till Kungl Maj:t med eget yttrande insända dennes berättelse samt för honom föreslå arvode för terminen;
- 3) att föreslå övriga ledamöter av handelsundervisningsnämnden;
- 4) att handlägga övriga ärenden, som röra handelsundervisningsväsendet.

Handelsundervisningsnämnden torde i allmänhet böra tillkallas vid behandling av ovan särskilt omförmälda ärenden samt dessutom ha att yttra sig över ärenden, som till densamma remitteras.

Beträffande vissa punkter i ovanstående förslag få kommitterade meddela följande närmare motivering.

Ehuru det allmänna inseendet även över handelsfolkskolorna enligt kommitterades mening bör tillkomma kommerskollegium — liksom motsvarande befogenhet över de till kommunala mellanskolor ombildade högre folkskolorna tillkommer läroverksöverstyrelsen — finna kommitterade det icke böra ifrågasättas, att folkskoleöverstyrelsens ledamöter skulle vara utestängda från allt direkt inflytande på handelsfolkskolornas verksamhet. För att emellertid förebygga en betänkelig dualism i ledningen, torde vara tillräckligt att medgiva, att nämnda ledamöter äga besöka skolorna för att där göra sina iakttagelser men icke ha rätt att ingripa på annat sätt än genom att avgiva skriftlig anmälan till den kommersiella myndigheten.

I fråga om folkskolans handelsfortsättningsskolor skulle det kunna ifrågasättas, att kommerskollegium toge någon befattning även med den art av handelsundervisning, som dessa representera. Med hänsyn till deras ursprung ur och samhörighet med folkskolan ha emellertid kommitterade funnit naturligtast och ändamålsenligast, att dessa skolor betraktas såsom integrerande delar av den utsträckta folkskolekursen och på grund härav ställas under folkskoleöverstyrelsens ledning. Dock finna kommitterade, med hänsyn till nämnda skolors betydelse för de ettåriga handelsskolorna, nödvändigt, att en viss kontakt med den övriga handelsundervisningen åvägabringas, samt anse detta kunna ske genom inspektören och på det sätt, som ovan föreslagits.

Ledamot av handelsundervisningsnämnden — med undantag av inspektören, som i stället bör tillgodoräknas ökat arvode (se sid. 43) — bör givetvis erhålla särskild ersättning för sitt arbete, t. ex. 20 kronor för tjänstgöringsdag i likhet med ombud i realskolexamen m. fl., varjämte envar av de tre ledamöterna bör, därest han är bosatt utom Stockholm, åtnjuta resekostnads- och traktamentsersättning en-

ligt tredje klassen i resereglementet eller den högre klass, till vilken han eljest är berättigad.

Angående inspektörens ställning inträder, frånsett hans deltagande i handels- *Inspektören.* undervisningsnämnden, ingen större förändring i arten av hans åligganden men väl i fråga om deras omfattning. Sedan beslut fattats om upprättande av handelsgymnasier jämväl i Örebro och Norrköping, uppgå de läroanstalter, med vilka han för närvarande har att i vanlig ordning taga befattning, till sex, förlagda till Göteborg, Hälsingborg, Malmö, Norrköping, Stockholm och Örebro. Därest kommitterades förslag om upprättande av handelsskolor vinner avseende, tillkomma åtta nya läroanstalter, därav fem fristående handelsskolor och tre handelsfolkskolor.

Kommitterade anse under sådana förhållanden skäligen, att inspektörens arvode höjes med 1,000 kronor för år eller från nu bestämda högst 1,500 kronor till högst 2,500 kronor.

Ehuru alla handelsskolorna icke kunna förväntas börja sin verksamhet redan under år 1916, förorsakar dock övergångstiden ett i mycket avsevärd grad ökat arbete, och bör därför nämnda förhöjning enligt kommitterades mening inträda med hälften från och med år 1916 och med återstoden påföljande år.

Vid handelskursernas upprättande bör frågan om inspektörens ersättning m. m. tagas under förnyad omprövning.

I nu gällande instruktion för inspektören böra givetvis införas de ändringar, som betingas av hans befattning med handelsskolorna och längre fram även med handelskurserna.

Kommitterade anse sig till sist böra betona, att ovan avgivna förslag till ledningens förstärkande, enligt kommitterades mening är att betrakta som en övergångsform till en fullständig centralstyrelse, som förr eller senare, alltefter handelsundervisningsväsendets snabbare eller långsammare utveckling, kommer att visa sig av behovet påkallad. Det kan därvid även ifrågasättas, huruvida icke nämnda framtida styrelse bör förenas med en tilltänkt centralstyrelse för den tekniska undervisningen — varom ovannämnda kommitté för den lägre tekniska undervisningens ordnande avgivit förslag —, och härtill kunde möjligen som en tredje gren sluta sig en central ledning för navigationsskolorna.

*Framtida
centralsty-
relse.*

Först genom åtgärder, som mer eller mindre gå i nämnda riktning, torde yrkesundervisningen kunna erhålla de fastare former, som äro nödvändiga för dess ändamålsenliga utveckling.

I frågans nuvarande läge finna emellertid kommitterade icke skäl att ingå på någon närmare behandling av densamma.

Kommitterades förslag.

Erforderliga statsanslag.

För understödjande av de handelskolor, vilkas upprättande kommitterade ovan förordat, samt för den på grund härav utvidgade inspektionen m. m. torde komma att krävas följande årliga nya anslag eller förhöjningar av nu utgående anslag (se bil. D):

Efter förslagets fullständiga genomförande:

för 1 ettårig handelsskola med parallellklass	kr. 10,300: —	
» 3 ettåriga handelsskolor med enkel klass, à 7,100 kr. »	21,300: —	
» 1 fristående tvåårig handelsskola med parallellklasser »	16,000: —	
» 3 tvååriga handelsfolkskolor m. enkla klasser, à 9,600 kr. »	28,800: —	76,400: —
» inspektionen (förhöjning med 1,000 kr.)	1,000: —	
» arvode åt två ledamöter i handelsundervisningsnämnden, à 500 kr.	1,000: —	
		<u>S:a kronor 78,400: —</u>

Beträffande den sistnämnda posten å 1,000 kronor beräkna kommitterade, att nämnda ledamöter skulle behöva sammanträda högst 25 dagar om året, och skulle deras arbete, under förutsättning av ett arvode å 20 kronor för dag åt var och en, alltså förorsaka en sammanlagd kostnad å högst 1,000 kronor.

Då förut till *handelsgymnasier* utgår ett förslagsanslag å högst 85,000 kronor och till *handelsundervisningsinspektionen* ett förslagsanslag å högst 1,500 kronor och då för de nu föreslagna *handelsskolorna* enligt ovanstående tablå beräknats förslagsanslag å högst 78,400 kronor, skulle alltså kostnaderna för handelsundervisningsväsendet i dess helhet, efter genomförande av den av kommitterade föreslagna utvidgningen, uppgå till 164,900 kronor å ordinarie stat samt å extra stat — frånsatt nu utgående 30,000 kronor till handelshögskolan i Stockholm — 10,000 kronor till handelsgymnasiet i Hälsingborg eller tillsammans 174,900 kronor.

Anslag under övergångstiden 1916—1917.

Då emellertid skolors verksamhet i allmänhet anordnas efter läsår och något skäl till undantag från denna regel icke föreligger i fråga om handelsundervisningsanstalterna, torde ingen av de nu föreslagna skolorna komma att upprättas förr än från och med höstterminen näst efter det år, under vilket anslagen blivit av Riksdagen beviljade. Vidare är att märka, att de tvååriga skolorna icke böra beräknas upprätta mer än den första årsklassen under det första läsåret.

Under förutsättning att kommitterades förslag vinner avseende och beslut i ärendet fattas vid 1915 års Riksdag, skulle sålunda för år 1916 endast hälften av anslagen bli erforderlig för de ettåriga skolorna och endast fjärdedelen för de tvååriga. För år 1917 skulle enligt samma fördelningsprincip — vilken tillämpades t. ex. i fråga om de av 1914 års Riksdag åt handelsgymnasierna i Örebro och Norr-

köping beviljade medlen — krävas hela anslaget för de ettåriga och tre fjärdedelar av anslaget för de tvååriga skolorna. Först från och med år 1918 skulle anslagen i deras helhet utgå jämväl till sistnämnda skolor.

Ökningen i anslaget till inspektionen samt anslaget till handelsundervisningsnämnden torde på grund av det särskilda arbete, som övergångstiden medför, böra beräknas utgå med hälften endast för år 1916 och sålunda med hela beloppet från och med år 1917.

Alltså skulle för de olika övergångsåren följande nya anslag eller förhöjningar av anslag krävas:

För år 1916.

för 1 ettårig handelsskola med parallellklass . . .	kronor	5,150: —	
» 3 ettåriga handelsskolor med enkel klass, à 3,550 kr.	»	10,650: —	
» 1 fristående tvåårig handelsskola med parallellklasser	»	4,000: —	
» 3 tvååriga handelsfolkskolor med enkla klasser, à 2,400 kr.	»	<u>7,200: —</u>	27,000: —
» inspektionen (förhöjning med 500 kr.)			500: —
» arvode åt två ledamöter i handelsundervisningsnämnden, à 250 kr.			500: —
		S:a kronor	<u>28,000: —</u>

För år 1917.

för 1 ettårig handelsskola med parallellklass . . .	kronor	10,300: —	
» 3 ettåriga handelsskolor med enkel klass, à 7,100 kr.	»	21,300: —	
» 1 fristående tvåårig handelsskola med parallellklasser	»	12,000: —	
» 3 tvååriga handelsfolkskolor med enkla klasser, à 7,200 kr.	»	<u>21,600: —</u>	65,200: —
» inspektionen (förhöjning med ytterligare 500 kr.)			1,000: —
» arvode åt två ledamöter i handelsundervisningsnämnden, à 500 kr.			1,000: —
		S:a kronor	<u>67,200: —</u>

Av dessa anslag böra beloppen för de tre handelsfolkskolorna — 7,200 kronor för år 1916, 21,600 kronor för år 1917 och 28,800 kronor för följande år — uppföras under anslagen för de högre folkskolorna å riksstatens åttonde huvudtitel samt återstoden — 20,800 kronor för år 1916, 45,600 kronor för år 1917 och 49,600 kronor för följande år — å sjunde huvudtiteln under rubriken *handelsundervisningsanstalter* bilda dels ett nytt anslag, benämnt *handelsskolor*, dels,

ännu ett nytt anslag, benämnt *handelsundervisningsnämnden*, dels ock utgöra vederbörlig förhöjning i anslaget under samma rubrik till *handelsundervisningsinspektionen*.

Visserligen kunde ifrågasättas, att anslagsökningen till de högre folkskolorna skulle minskas med de för närvarande till 3 sådana skolor utgående maximibeloppet à 4,800 kronor, men då ej med någon säkerhet kan beräknas, huru många av de nu existerande högre folkskolorna — på grund av dessa skolors förläggning till i kommersiellt hänseende mindre lämpliga orter (jämf. ovan, sid. 20) — komma att ombildas till handelsfolkskolor, och då i varje fall kalkylen för övergångsåren skulle bli ganska invecklad och osäker, torde det ej vara skäl att räkna med nämnda faktor.

Statsunderstöden till handelsskolorna torde, såsom är föreskrivet ifråga om statsunderstödda enskilda läroanstalter i allmänhet, däribland även handelsgymnasier, böra bestämmas för tre kalenderår i sänder.

På grund av vad ovan blivit anförd, få kommitterade hemställa:

att för den lägre handelsundervisningens tillgodoseende enligt ovan angivna grunder statsunderstöd må utgå till följande *handelskolor*; samtliga anordnade som *dagsskolor*:

4 ettåriga handelsskolor, byggda på den sexåriga folkskolan, dock så, att för inträde dessutom fordras minst två års praktik i handel eller industri efter avslutad folkskolekurs och bevistande under nämnda två år av folkskolans fortsättningsskola; samt

4 tvååriga handelsskolor, omedelbart byggda på sexårig folkskola och anordnade, 1 såsom *fristående* och de 3 övriga såsom ombildade högre folkskolor (*handelsfolkskolor*);

att den centrala ledningen över såväl ifrågavarande skolor som ock över de statsunderstödda handelsgymnasierna utövas av kommerskollegium eller den myndighet, som kan komma att inrättas i dess ställe, dock beträffande handelsfolkskolorna under samverkan i vissa fall med folkskoleöverstyrelsen;

att nämnda centrala ledning förstärkes genom upprättande av en *handelsundervisningsnämnd*, bestående, förutom inspektören såsom självskrivnen ledamot, av två ledamöter, den ene representerande den kommersiella, den andre den pedagogiska sakkunskapen;

att statsunderstöden må tilldelas skolorna för perioder av högst tre kalenderår i sänder och utgå med högst följande belopp för år:

till ettårig handelsskola med parallellklass	kronor 10,300: —
» » » » enkel klass	» 7,100: —
» tvåårig » » parallellklasser	» 16,000: —
» » » » enkla klasser	» 9,600: —

att av skolor med parallellklasser tillsvidare endast 1 ettårig och 1 tvåårig må understödjas;

Kommitte-
rades för-
slag.

att Kungl. Maj:t skall äga att, efter prövning av vederbörliga ansökningar, utdela statsunderstöden till de handelsskolor av ovannämnda slag, som finnas därav förtjänta;

att kommun, i vilken handelsskola åttujuter statsunderstöd, skall ha skyldighet att själv eller genom enskilda donatorer tillhandahålla erforderliga lokaler för undervisningen samt att årligen lämna ett kontant bidrag motsvarande minst en fjärdedel av statsunderstödet;

att den ordinarie lärarpersonalen vid handelsfolkskola skall vara delaktig i såväl folkskolelärarnas pensionsinrättning som folkskolelärarnas änke- och pupillkassa under enahanda villkor och bestämmelser, som gälla för de ordinarie lärarna vid kommunala mellanskolor;

att handelsskola i fråga om lärjungeantal samt befrielse från eller nedsättning i terminsavgifter ävensom i tillämpliga delar i övrigt skall vara underkastad de för handelsgymnasier gällande bestämmelser, dock att inga terminsavgifter skola åläggas lärjungarna vid handelsfolkskola;

att handelsskola skall vara underkastad de villkor i övrigt, som Kungl. Maj:t kan finna skäligt bestämma; samt

att på grund härav erforderliga åtgärder må vidtagas

dels för att å riksstatens sjunde huvudtitel under rubrik *handelsundervisningsanstalter* må uppföras till *handelsskolor* ett förslagsanslag för år 1916 å högst 19,800 kronor, för år 1917 å högst 43,600 kronor, samt för följande år å högst 47,600 kronor;

dels för att det å riksstatens åttonde huvudtitel till *högre folkskolor* uppförda förslagsanslaget må höjas för år 1916 med högst 7,200 kronor, för år 1917 med högst 21,600 kronor och för följande år med högst 28,800 kronor;

dels för att det å riksstaten sjunde huvudtitel till *handelsundervisningsinspektionen* uppförda förslagsanslaget må höjas för år 1916 med 500 kronor eller från högst 1,500 kronor till högst 2,000 kronor och för år 1917 och följande år med ytterligare 500 kronor eller från högst 2,000 kronor till högst 2,500 kronor;

dels för att å samma huvudtitel under rubriken *handelsundervisningsanstalter* må uppföras till *handelsundervisningsnämnden* ett förslagsanslag för år 1916 å högst 500 kronor och för år 1917 och följande år å högst 1,000 kronor.

Såsom ovan blivit framhållet, kommer förslag om upprättande av *handelskurser* (endags-, tvådags- och aftonkurser) m. m. att med snaraste framläggas i ett av kommitterade avgivet tredje betänkande.

Bilagor.

Förteckning över svenska handelsundervisningsanstalter.¹

I. Handelsundervisningsanstalter, som åtnjuta statsunderstöd och stå under statens inspektion:

Göteborg: Göteborgs handelsinstitut (handelsgymnasium);

Hälsingborg: Hälsingborgs handelsgymnasium;

Malmö: Malmö handelsgymnasium;

Stockholm: Stockholms handelsgymnasium.

Summa 4.

Anm. Av nämnda läroanstalter åtnjuta för kalenderåren 1914—1916 Stockholms handelsgymnasium ett statsunderstöd å 24,900 kr. för år 1914, 29,380 kr. för år 1915 och 29,800 kr. för år 1916, Göteborgs handelsgymnasium 40,000 kr. årligen och Malmö handelsgymnasium 15,000 kr. årligen, varjämte Hälsingborgs handelsgymnasium åtnjuta ett statsunderstöd å 3,000 kr. för år 1914 och å 10,000 kr. för år 1915.

II. Icke statsunderstödda handelsundervisningsanstalter, som stå under statens inspektion:

Gävle: Gävle borgarskola och högre handelsinstitut;

Stockholm: Den tvååriga s. k. A-kursen vid Bröderna Pählmans handelsinstitut.

Summa 2.

Anm. Gävle borgarskola och handelsinstitut tilldelades för år 1913 ett kommunalt understöd å inemot 2,000 kr., varav närmare en tredjedel kom handelsundervisningen till godo.

III. Icke statsunderstödda handelsundervisningsanstalter, som åtnjuta understöd av kommuner:

Göteborg: Föreningens för befrämjande av handelskunskaper undervisningskurser;

Hälsingborg: Kroks handelsinstitut;

¹ Förutom Handelshögskolan i Stockholm, vilken vid alla hittills gjorda utredningar hållits skild från övriga handelsundervisningsanstalter.

Karlskoga: Karlskoga praktiska skola;
Kristinehamn: Kristinehamns praktiska skola;
Landskrona: Landskrona tekniska yrkesskola och handelsinstitut;
Norrköping: Norrköpings högre handelsinstitut, Gustaf Smedman;
Stockholm: Stockholms borgarskola;
Sundsvall: Sundsvalls handelsinstitut.
Säffle: Säffle handelsinstitut, språk- och bokhålleriskola.

Summa 9.

Anm. Föreningens för befrämjande av handelskunskaper undervisningskurser i Göteborg understödjas med *räntan* på ett kommunalt donationsbelopp å nära 38,000 kr. — Kroks handelsinstitut i Hälsingborg åtnjuter ett kommunalt anslag, som för läsåret 1914—1915 uppgick till 600 kr. — Karlskoga praktiska skola har av kommunen ett årligt understöd å 1,000 kr. och av Örebro läns slöjdförening likadant understöd å 150 kr.; härav komma 100 kr. handelsavdelningen till godo. — Kristinehamns praktiska skola understödes av kommunen med 1,500 kr. för år och av staten (till lantmannaavdelningen) med 5,000 kr. för år; hur stor del av förstnämnda belopp kommer handelsavdelningen till godo, kan ej angivas. — Landskrona tekniska yrkesskola och handelsinstitut uppbär årligen av kommunen 5,500 kr. och av Alex. Ohlssons fond 2,000 kr.; sistnämnda belopp tillfaller handelsavdelningen. — Norrköpings högre handelsinstitut, Gustav Smedman, erhåller f. n. ett årligt kommunalt bidrag å 2,000 kr. — Stockholms borgarskola åtnjuter ett årligt kommunalt anslag, som för år 1913 uppgick till 61,900 kr., varav för handelslinjen användes ett belopp å 28,600 kr. — Sundsvalls handelsinstitut uppbär såsom årligt understöd av kommunen 1,000 kr., av Sundsvalls enskilda bank 500 kr., av Sundsvalls handelsbank 300 kr. — Säffle handelsinstitut, språk- och bokhålleriskola åtnjuter ett årligt kommunalt anslag å 200 kr.

IV. Övriga icke statsunderstödda handelsundervisningsanstalter:

Eskilstuna: Handelsskolan, Eskilstuna;
Gävle: Gävle handelsinstitut;
Göteborg: B. Hanssons handels- och takygraffinstitut,
 » Filip Holmqvists handelsinstitut,
 » Göteborgs handelsskola,
 » Göteborgs privata handelsinstitut,
 » Palmérs handelsskola;
Halmstad: Antonssonska privatskolan;

- Jönköping*: C. J. Ohlssons handelsskola;
Kalmar: Kalmar språk- och handelsinstitut;
Karlstad: Karlstads handelsinstitut och praktiska skola;
Katrineholm: Katrineholms praktiska läroverk;
Kristianstad: Kristianstads språk- och handelsinstitut;
Linköping: Linköpings handelsinstitut;
Malmö: Bröderna Bendtz' språk- och handelsinstitut,
 » Föreningens för språk och handelsvetenskap aftonskola;
 » Malmö språk- och handelsinstitut,
Mariannelund: Mariannelunds praktiska skola;
Stockholm: Alma Öbergs privata bokhålleriskola,
 » Bröderna Påhlmans handelsinstitut (jfr ovan under avdeln. II),
 » Fru Emmy Brandts handelsskola,
 » J. Jönssons skriv- och räkneskola,
 » Smedman den yngres handelsskola,
 » Smedman den äldres handelsskola,
 » Stockholms högre handelsläroverk, Björstedtska skriv-, språk- och handelsinstitutet;
Uppsala: Elias Janssons handelsskola;
Örebro: Örebro praktiska språk- och handelsskola;
Östersund: Östersunds handelsskola.
 Summa 28.

- Anm. 1.* Ovanstående förteckning upptager endast sådana undervisningsanstalter, som meddela handelsundervisning i någorlunda avsevärd omfattning och bedrivit sin verksamhet under några års tid. Vid vissa av nämnda skolor är handelsundervisningen begränsad till en särskild linje, ställd vid sidan av skolans övriga verksamhet (t. ex. vid Stockholms borgarskola) eller utgörande en påbyggnad å densamma (vid Gävle borgarskola).
- Anm. 2.* Handelsskolan, Eskilstuna, understödes av Eskilstuna Köpmannaförening med 360 kr. årligen (motsvarande 2 frielevplatser) och Karlstads handelsinstitut av Karlstads Handelsförening med 145 kr. årligen (motsvarande 1 sådan plats).
- Anm. 3.* Detaljerade uppgifter om samtliga ovannämnda skolors dåvarande förhållanden föreligga i 1908—1910 års handelsundervisningskommittés betänkande (sid. 17—127). Några av dem ha emellertid sedan dess undergått en del förändringar, syftande till undervisningens stärkande och höjande. Icke mindre än ett tiotal av de i 1910 års kommittébetänkande upptagna smärre läroanstalterna ha upphört med sin verksamhet; några andra där omnämnda ha på grund av sin ringa omfattning icke upptagits i ovanstående förteckning.

Uppgifter angående de under vårterminen 1914 vid 12 kommunala eller enskilda handelsskolor närvarande lärjungar, som före inträdet i handelsskolan varit anställda i praktisk verksamhet.

Handelsskolans namn	Antal lärj. med 1 års praktik	Lärjungarnas medelålder	Medellängd av genomgången handelskolekurs	Antal lärj. med mer än 1 års men mindre än 2 års praktik	Lärjungarnas medelålder	Medellängd av genomgången handelskolekurs	Antal lärj. med 2 års praktik	Lärjungarnas medelålder	Medellängd av genomgången handelskolekurs	Antal lärj. med mer än 2 års praktik	Lärjungarnas medelålder	Medellängd av genomgången handelskolekurs	Arten av föregående praktisk verksamhet	Anmärkningar
Gävle handelsinstitut	1	18,0	8,5	3	17,0	4,3	6	19,0	4,5	11	20,0	6,3	Handel, indri och jordbruk	Föret benämnd Gävle handelsskola.
Filip Holmqvists handelsinstitut i Göteb.	3	19,0	4,0	3	21,0	4,0	—	—	—	19	22,0	4,0	Ej angiven	
Göteborgs privata handelsinstitut . . .	—	—	—	5	18,5	8,0	—	—	—	9	23,0	4,0	Kontor, affär	
Kroks handelsinstitut i Hälsingborg. . . .	3	18,2	3,5	2	16,8	3,5	7	16,8	4,0	5	20,2	4,0	Handel	5 hantv., 3 lantbr., 1 huslig ekonomi.
Kalmar språk- och handelsinstitut . . .	5	17,0	4,5	2	21,5	4,5	1	16,0	8,0	6	23,0	4,0	Hand., kont.	
Karlstads handelsinst. och prakt. skola . .	8	17,0	5,0	2	18,0	4,0	7	19,0	4,5	4	19,0	3,5	Affär, handel	
Kristinehamns prakt. skola	4	21,5	7,7	4	17,0	6,0	5	21,5	6,5	21	21,2	6,3	Affär, kontor	
Bröd. Bendtz' språk- o. handelsinstitut i Malmö	15	17,5	4,0	4	18,5	6,0	7	18,5	4,0	59	23,3	4,0	» »	4 industri, 4 hantv., 17 lantbr., 1 lärare, 1 telefonist.
Stockh. borgarskolas handelslinje	7	16,7	4,5 à 7,5	2	21,5	7,5	1	24,0	4,5	2	22,5	7,5	» »	1 postvaktmästare, 1 hantv., 1 lantbr.
Sundsvalls handelsinstitut	3	20,0	7,5	3	24,0	7,5	5	22,0	7,5	11	21,0	8,0	» »	
Elias Janssons handelsskola i Uppsala	1	19,0	4,0	1	20,0	4,0	2	20,0	4,0	4	22,0	4,0	» »	2 industri.
Örebro prakt. språk- och handelsskola .	—	—	—	—	—	—	1	20,0	3,0	3	22,0	6,0	Affär	
Summa	50	—	—	31	—	—	42	—	—	147	—	—		

- Anm. 1. I tabellen upptagas överallt endast sådana lärjungar, som genomgått minst 1 skoltermins (3 à 4 månaders) dagskurs.
 » 2. Kursens längd anges i ungefärligt antal månader.
 » 3. Vid betänkandets tryckning ha uppgifter ännu icke inkommit från en del skolor.

Uppgifter angående lärjungarnas under vårterminen 1914 föregående skolgång och utbildning i övrigt vid 12 kommunala eller enskilda handelsskolor.

Handelsskolans namn	Antal lärj., som direkt från folkskolan övergått till handelsskolan		Antal lärj., som direkt från andra allmänbildande skolor övergått till handelsskolan		Antal lärj., som efter praktik av 1 år eller därutöver övergått till handelsskolan		Antal övriga		Sammanlagda antalet lärjungar i ifrågavarande kurser		Anmärkningar
	manl.	kvinnl.	manl.	kvinnl.	manl.	kvinnl.	manl.	kvinnl.	manl.	kvinnl.	
Gävle handelsinstitut . .	3	4	10	6	14	7	—	2	27	19	Se anm. i bil. B ¹ .
Filip Holmqvists handelsinstitut i Göteborg . .	13	30	31	12	20	5	9	—	79	47	
Göteborgs privata handelsinstitut	5	20	10	9	5	2	2	1	22	32	
Kroks handelsinstitut i Hälsingborg	5	14	9	5	13	4	—	—	27	23	
Kalmar språk- och handelsinstitut	2	1	8	4	8	6	14	19	32	30	
Karlstads handelsinstitut och praktiska skola . .	18	9	11	6	15	6	—	—	44	21	
Kristinehamns praktiska skola	—	—	8	4	33	1	30	18	71	23	
Bröd. Bendtz' språk- och handelsinstitut i Malmö	29	33	27	30	65	20	13	36	134	119	
Stockholms borgarskolas handelslinje	24	110	12	19	5	7	3	8	44	144	
Sundsvalls handelsinstitut	—	—	11	1	17	5	16	8	44	14	
Elias Janssons handelskola i Uppsala	4	12	3	5	4	4	—	—	11	21	
Örebro praktiska språk- och handelsskola . . .	11	16	9	12	1	3	3	4	24	35	
Summa	114	249	149	113	200	70	90	96	559	528	

Anm. 1. I tabellen upptagas överallt endast sådana lärjungar, som genomgått minst 1 skoltermins (3 à 4 månaders) *dagskurs*.

Bil. C.

Förteckning över statsunderstödda högre folkskolor.

Allerum.	Jämshög.	Raus.
Anderslöv.	Kattarp.	Sandviken.
Arlöv.	Klinte.	Sunne.
Borgholm.	Klippan.	Säter.
Brunnby.	Lund.	Södertälje.
Båstad.	Lysekil.	Visingsö.
Falsterbo.	Malmköping.	Väsby.
Flenninge.	Malmö.	Ystad.
Fässberg.	Marstrand.	Ytterlännäs.
Gudmundrå.	Norrköping.	Åtvidaberg.
Gävle.	Onsala.	
Jonstorp-Farhult.	Orsa.	

Summa 34.

- Anm. 1.* Förteckningen avser vårterminen 1914. Enligt uppgift är den möjligheten att räkna med, att åtskilliga av dessa skolor komma att med tiden ombildas till kommunala mellanskolor.
- Anm. 2.* Enligt Sveriges officiella statistik för år 1911, Folkskolorna, förekommo terminsavgifter endast vid 10 av de då befintliga 32 högre folkskolorna. Vid två av nämnda tio skolor angives uttryckligen, att avgifterna utgått för undervisning i främmande levande språk, och blott vid en enda, vilken sedermera ombildats till kommunal mellanskola, synas de ha uppgått till ett belopp, jämförligt med det, som föreslagits för de fristående handelsskolorna. Frånräknas de tre sistnämnda högre folkskolorna, uppgingo avgifterna för året vid de sju övriga till ett sammanlagt belopp å 3,158: 50 kronor, vilket, fördelat på skolornas antal och totalsumman av deras lärjungar (313), visar de avrundade medeltalen 451 kr. för varje skola och 10 kr. för varje lärjunge.
- Anm. 3.* På vissa ställen fungerar folkskolans styrelse såsom styrelse jämväl för den högre folkskolan, på andra skall en särskild styrelse utses för förvaltningen av den högre folkskolans angelägenheter.

Kommitterades beräkning av kostnaderna för handelsskolor (förutom utgift för lokaler).

I. Beräknad kostnad för en ettårig handelsskola.

Avlöningar och arvoden:

rektors arvode	Kr. 800: —	
en ordinarie lärares avlöning, jämte ersättning för bostad och bränsle	» 2,800: —	
en extra ordinarie lärares arvode	» 1,800: —	
vaktmästarens avlöning	» 500: —	5,900: —
Inventarier och materiel	» 2,000: —	
Bränsle och lyse	» 600: —	
Räntor	» 400: —	
Diverse utgifter (annonsering, tryck, porto m. m.)	» 1,200: —	
Avsättning till ordinarie lärares pensionsfond	» 400: —	4,600: —
	Summa kronor	10,500: —

Anm. 1. Beräkningen avser att utröna, hur stort statsanslag kräves för vart och ett av de tre första kalenderåren. I detta syfte antages läroanstalten färdigbildad vid treårsperiodens början, och utgifterna under hela perioden fördelas jämnt på de tre åren. Från det härigenom erhållna medeltalet avdrages i kommitterades förslag angående erforderliga statsanslag under övergångstiden (sid. 44—45) en viss del för den tid, under vilken skolan icke är fullt färdigbildad.

Anm. 2. En summa av inalles omkring 6,000 kr. anses böra utgå till nyanskaffning av inventarier och materiel, vadan detta belopp fördelats med 2,000 kr. på varje år. Givetvis minskas denna post sedermera, medan andra däremot ökas, särskilt genom den ordinarie lärarens uppflyttning i högre lönegrad.

Anm. 3. Då inkomsterna av terminsavgifterna icke torde kunna beräknas till högre belopp än omkring 1,600 kr. (30×75 kr. = 2,250 kr., med avdrag av omkring 25 % för befrielser och nedsättningar), återstår sålunda en brist å omkring 8,900 kr. att täcka, varav omkring 7,100 kr. genom statsunderstöd och omkring 1,800 kr. genom kommunens eller enskildas bidrag.

Som det emellertid vid en skola med endast *en* klass lätt kan inträffa, att lärjungarnas antal blir så stort, att parallellklass måste inrättas, anse kommitterade, att man redan från början bör vara beredd på denna möj-

lighet åtminstone i fråga om en av skolorna. Dennas utgifter bli då betydligt större, och torde ökningen kunna beräknas på följande sätt:

avlöning åt ytterligare en extra ordinarie lärare	. Kr.	1,800: —
» » timlärare för omkring 15 tim. à 80 kr.	»	1,200: —
utgifter i övrigt (materiel m. m.) »	1,000: —
		<hr/>
	Summa kronor	4,000: —

Den ökade inkomsten av terminsavgifterna, vilken är svår att beräkna, enär endast några få övertaliga lärjungar kunna föranleda uppdelning i parallellklasser, torde kunna anses utjämnad genom en del oförutsedda utgifter, förorsakade av utvidgningen.

Statens bidrag till en skola med parallellklass skulle således bli omkring 7,100 kr. + 3,200 kr. = 10,300 kr. och kommunens kontanta bidrag omkring 1,800 kr. + 800 kr. = 2,600 kr.

Anm. 4. Enligt kommitterades mening bör hinder icke föreligga för en handelsskola eller annan yrkesskola av närstående art att upprätta en statsunderstödd handelsskola såsom en särskild linje vid sidan av den övriga verksamheten, därest förstnämnda handels- eller yrkesskola anses äga härför erforderliga kvalifikationer. I sådana fall kan det ifrågasättas att med hänsyn till redan förefintlig materiel m. m. i lämplig mån minska statsunderstödet storlek.

Anm. 5. Beträffande de särskilda posterna i övrigt märkes följande.

Ordinarie lärares avlöning. Till ordinarie lärare vid kommunal mel-lanskola utgår i avlöning i lägsta lönegraden *minst* 2,000 kr. och minst 350 kr. som ersättning för bostad och bränsle eller inalles 2,350 kr.; till rektor utgår dessutom ett arvode av minst 800 kr.

Då den ordinarie läraren vid handelsskola bör förordnas till rektor, skulle hans minimiavlöning sålunda uppgå till 3,150 kr. På grund av det maktpåliggande i hans befattning såsom föreståndare och ende ordinarie lärare torde emellertid för honom böra beräknas en löneförhöjning å 400 kronor eller samma belopp som ett ålderstillägg, varjämte ovan-nämnda ersättning å 350 kr. synes böra avrundas till 400 kr.

E. o. lärares avlöning. De läraretimmar, som äro behövlige för en handelsskola med enkel klass, kunna beräknas till omkring 40 i veckan. Om då rektors tjänstgöring upptages till 18 timmar, så återstå för den e. o. läraren omkring 22 timmar. För en handelsskola med parallellklass kräves omkring dubbla antalet veckotimmar.

Räntor. För att kunna vid treårsperiodens början betala större delen av den för nyanskaffning av inventarier och materiel avsedda summan torde bli nödvändigt att upptaga ett lån; räntan å detta jämte den ränteutgift, som uppstår därigenom, att statsunderstödet uppbäres senare, än avlöningar m. m. utbetalas, torde kunna upptagas till omkring 400 kr.

II. Beräknad kostnad för en fristående tvåårig handelsskola.

Avlöningar och arvoden:

rektors arvode	Kr.	800: —	
en ordinarie lärare (tillika rektor)	»	2,800: —	
en ordinarie lärare	»	2,400: —	
en e. o. lärare	»	1,800: —	
timlärare för 5 timmar	»	400: —	
vaktmästare	»	600: —	8,800: —
Inventarier och materiel	»	2,300: —	
Bränsle och lyse	»	800: —	
Räntor	»	500: —	
Diverse utgifter	»	1,200: —	
Avsättning till lärares pensionsfond	»	600: —	5,400: —
			Sunma kronor 14,200: —

Anm. 1. Inkomsterna av terminsavgifterna kunna beräknas till omkring 2,200 kr. (60×50 kr = 3,000 kr., med avdrag av omkring 25 % för befrielser och nedsättningar); återstår sålunda en brist å omkring 12,000 kr. att täcka, varav omkring 9,600 kr. genom statsunderstöd och omkring 2,400 kr. genom kommunens eller enskildas bidrag.

Då den enda fristående tvååriga handelsskola, som tillsvidare skulle upprättas, enligt kommitterades mening bör förläggas till en av våra allra största städer, har den efter all sannolikhet att påräkna en så stark tillströmning av lärjungar, att den från början lärare böra beräknas omfatta en parallellklass i vardera av de båda årsklasserna. För varje sådan parallellklass torde komma att krävas en ökning i utgifter ungefär lika stor som den ovan under I, anm. 3, för parallellklass vid ettårig handelsskola beräknade eller 4,000 kr., tillsammans sålunda 8,000 kr., varav staten skulle betala 6,400 kr. och kommunen eller enskilda 1,600 kr. Angående den ökade inkomsten av terminsavgifterna gäller vad ovan blivit anfört under I, anm. 3.

En tvåårig handelsskola med parallellklasser skulle alltså kräva ett statsunderstöd å 16,000 kr. och ett kontant bidrag av kommunen eller enskilda å 4,000 kr.

Anm. 2. För en tvåårig handelsskola kräves omkring 70 läraretimmar i veckan och för en sådan skola med parallellklasser omkring dubbla antalet.

Anm. 3. Beträffande beräkningsgrunderna i övrigt hänvisas till anmärkningarna här ovan under kostnadsberäkningen för ettårig handelsskola.

III. Beräknad kostnad för en tvåårig handelsfolkskola (till handelsskola ombildad högre folkskola).

I fråga om en i full verksamhet stadd högre folkskola, som ombildas till handelsskola, kunna en del besparingar göras i ovanstående tablå II. Så torde inventarier och materiel måhända kunna upptagas till endast hälften, eller 1,150 kr., räntan till 200 kr. och diverse utgifter till 1,000 kr., varjämte avsättning till lärarnas pensionering, som för dessa skolor blir en kostnad vid sidan av de övriga utgifterna (se sid. 27), bortfaller. Härigenom uppstår visserligen en besparing å inalles högst 2,250 kr., men denna upphäves av det förhållandet, att terminsavgifter, som vid de fristående skolorna beräknats lämna en inkomst av omkring 2,200 kr., icke skulle erläggas vid handelsfolkskolorna.

Beträffande åter de högre folkskolor, som nyupprättats och i och med det samma ombildas till handelsfolkskolor, torde besparingen endast kunna beräknas omfatta ovannämnda post å 600 kr. för pensioneringen, vadan en ytterligare brist å 1,600 kr. skulle uppstå för dessa skolor. Då emellertid sådana skolor torde komma att upprättas endast å större orter, som ha direkt behov av handelsundervisning, och lämpligast synes vara, att statsunderstödet maximibelopp blir lika stort för båda slagen av tvååriga skolor, torde nämnda särskilda brist, för så vitt den icke kan på annat sätt utjämnas, böra täckas av kommunen eller enskilda.

På grund av vad ovan blivit anfört, anse kommitterade, att kostnadsberäkningen i tablå II för en fristående tvåårig handelsskola med enkla eller dubbla klasser i det hela sett bör gälla även för en handelsfolkskola.

Under antagande alltså, att ett *statsunderstöd å 9,600 kr.* behöves beräknas även för en tvåårig handelsfolkskola med enkla klasser, bör det för närvarande till högre folkskola utgående maximibeloppet å 4,800 kr. höjas till 9,600 kr.

Anm. Jämföras beloppen i ovan gjorda kostnadsberäkning jämte kommitterades förslag å sid. 46—47 med motsvarande belopp i 1913 års proposition i handelsundervisningsfrågan, visar det sig, att i propositionen för 4 handelsskolor begärdes högst 40,000 kr., under det att kommitterade för 8 handelsskolor föreslå en utgift å högst 76,400 kr., vartill kommer en kostnad å 1,000 kr. för den ifrågasatta handelsundervisningsnämnden.

Bil. E.

Formulär till avgångsbetyg från statsunderstödd handelsskola.

N. N., som är född den i
 och terminen intogs i den statsunderstödda handelsskolan i
, där han tillbragt terminer, har i föreskriven avgångs-
 examen, som avslutats denna dag, erhållit följande vitsord:

i svenska

i tyska

o. s. v.

och har *N. N.* ådagalagt flit och uppförande.

På grund härav har den av *N. N.* avlagda avgångsexamen blivit godkänd,
 vilket härmed till bevis meddelas.

..... den 19

.....
 Ordförande i styrelsen för den
 statsunderstödda handelsskolan
 i

.....
 Rektor vid den statsunderstödda
 handelsskolan i

Anm. 1. Vid handelsfolkskolorna utbytes ordet »handelsskola» mot »handelsfolkskola»
 (jämf. noten å sid. 20).

Anm. 2. Där rektorn är ordförande i styrelsen, uteslutes den första underskriften,
 och den andra undertecknas: »rektor vid och ordförande i styrelsen för»
 o. s. v.

Bil. F.

Utdrag ur bestämmelser angående kommunala mellanskolor.

I. Angående statsunderstöd.

11. Statsunderstödet till kommunal mellanskola utgår med 6,400 kronor, varjämte skola, däri flickor undervisas, må kunna erhålla ett särskilt understöd till undervisning i huslig ekonomi, ej överstigande 600 kronor, allt för kalenderår räknat.

Härförutom skola till varje kommunal mellanskola utgå följande bidrag:

- a) för varje manlig ordinarie ämneslärare: 400 kronor;
- b) för varje manlig extra ordinarie eller vikarierande ämneslärare med full tjänstgöring: 200 kronor;
- c) för rektor och föreståndarinna: två tredjedelar av det för ifrågavarande befattningshavare stadgade särskilda arvudet; för biträdande föreståndarinna: det till henne utgående särskilda arvudet;
- d) för varje manlig ämneslärare, som åtnjuter avlöning i högre lönegrad: dels skillnaden mellan det eller de för honom stadgade ålderstillägg och kvinnlig lärares i samma lönegrad, dels två tredjedelar av återstående del av ålderstillägget eller ålderstilläggen; för varje kvinnlig ämneslärare, som åtnjuter avlöning i högre lönegrad, två tredjedelar av det eller de för henne stadgade ålderstillägg;
- e) för varje lärare, manlig eller kvinnlig, som vikarierar för på grund av sjukdom tjänstledig ordinarie ämneslärare, förutom det belopp, som enligt moment b) må kunna utgå: 800 kronor.

till kommunal mellanskola må kunna utgå, utöver enligt nu gällande bestämmelser skolan tillkommande statsunderstöd av 6,400 kronor, ett belopp av 1,600 kronor årligen för parallellavdelning av årsklass, dock att sådant understöd må utgå för endast en parallellavdelning till en och samma årsklass och att, om sådant understöd skall kunna erhållas, sammanlagda antalet lärjungar i årsklassens båda avdelningar skall utgöra minst 36.

Anm. 1. Ovan meddelade bestämmelser äro hämtade, det förra utdraget ur kungl. kungörelsen den 8 december 1911 angående ändrade bestämmelser rörande statsunderstöd åt kommunala mellanskolor, det senare ur kungl. kungörelsen den 12 september 1913 angående understöd till parallellavdelningar till kommunala mellanskolor.

Anm. 2. De meddelade utdragen i bil. F, G och H ha begränsats till sådana bestämmelser, som kunna vara av intresse för handelsundervisningsfrågans bedömande.

II. Angående avlönings- och pensionsförhållanden för lärarpersonalen.

1. Vid kommunal mellanskola skall lärarpersonalen åtnjuta avlöning till minst följande belopp:

a) rektor eller föreståndarinna, förutom löneförmånerna som ordinarie ämneslärare: ett särskilt arvode av 800 kronor;

b) vikarierande rektor eller vikarierande föreståndarinna, förutom löneförmånerna som lärare vid skolan: ett särskilt arvode av 400 kronor;

c) biträdande föreståndarinna eller hennes vikarie, förutom löneförmånerna som lärare: ett särskilt arvode av 200 kronor;

d) ordinarie manlig ämneslärare: lön å 2,000 kronor i första, 2,400 kronor i andra, 2,800 kronor i tredje och 3,200 kronor i fjärde lönegraden samt dessutom tjänlig bostad och nödigt bränsle eller motsvarande ersättning, dock ej understigande 350 kronor;

e) ordinarie kvinnlig ämneslärare: lön å 1,600 kronor i första, 1,800 kronor i andra, 2,000 kronor i tredje och 2,200 kronor i fjärde lönegraden samt dessutom tjänlig bostad och nödigt bränsle eller motsvarande ersättning, dock ej understigande 250 kronor;

f) extra ordinarie eller vikarierande manlig ämneslärare med full tjänstgöring: arvode av 1,800 kronor;

g) extra ordinarie eller vikarierande kvinnlig ämneslärare med full tjänstgöring: arvode av 1,600 kronor;

h) manlig övningslärare och timlärare: arvode av 80 kronor för varje veckotimme;

i) kvinnlig övningslärare och timlärare: arvode av 65 kronor för varje veckotimme.

2. I avseende å uppflyttning i högre lönegrad skall iakttagas, att uppflyttning i högre lönegrad äger rum efter fem år;

3. Den ordinarie ämneslärarpersonalen vid kommunala mellanskolor skall vara delaktig i såväl folkskollärarnas pensionsinrättning som folkskollärarnas änke- och pupillkassa, med iakttagande i tillämpliga delar av vad angående delaktighet i dessa kassor är stadgat i fråga om lärare vid högre folkskolor, dock med skyldighet att vara underkastade de förändrade bestämmelser angående delaktigheten, som framdeles kunna varda stadgade; skolande det särskilda arvode, som tillkommer rektor, föreståndarinna och biträdande föreståndarinna, ej inräknas i delaktighetsbeloppen.

10. För att kunna anställas som ordinarie ämneslärare vid kommunal mellanskola erfordras:

a) att uppfylla villkoren för behörighet till ordinarie adjunktstjänst eller ordinarie ämneslärarinnebefattning vid allmänt läroverk, dock att den härför stadgade tjänstgöringen må kunna ersättas av tjänstgöring vid högre folkskola eller folkskola; eller

b) att hava med goda vitsord genomgått folkskoleseminarium samt därefter med hänsyn till fortsatta, väl vitsordade studier i ämnen tillhörande kommunala mellanskolans ämneskrets och väl vitsordad tjänstgöring vid kommunal mellanskola, högre folkskola eller högre avdelning av folkskola eller annan undervisningsanstalt hava blivit av Kungl. Maj:t, efter överstyrelsens för rikets allmänna läroverk hörande, förklarad behörig att antagas till ordinarie lärare vid kommunal mellanskola; eller ock

c) att hava blivit genom intyg om genomgången prövning i ämnen tillhörande kommunala mellanskolans ämneskrets väl vitsordad för studier vid universitet och hava med goda vitsord avlagt folkskollärarexamen eller på annat sätt förvärvat sig undervisningsskicklighet samt därefter hava, på sätt här näst ovan sägs, av Kungl. Maj:t undfått vederbörlig behörighetsförklaring för anställning såsom lärare vid kommunal mellanskola;

skolande i de under b) och c) nämnda fallen för erhållande av behörighetsförklaring fordras att hava under minst två läsår med nit och skicklighet fullgjort sådan tjänstgöring, som under a) föreskrives.

11. Då ordinarie ämneslärarebefattning vid kommunal mellanskola är ledig till ansökning, skall genom skolstyrelsens försorg, så snart ske kan, och senast inom sex månader, ledigheten kungöras

14. Senast inom trettio dagar efter ansökningstidens utgång åligger det skolstyrelsen att, efter prövning av ansökningshandlingarna och efter det vederbörande rektor eller föreståndarinna däröver avgivit skriftligt yttrande, till innehavare av tjänsten utse den av de sökande, som styrelsen, med hänsyn till undervisnings-

skicklighet, insikter och genom föregående tjänstgöring förvärvad erfarenhet, finner vara för tjänsten mest lämplig, samt att ofördröjligen låta kungöra tillsättningen genom den tidning, vari officiella meddelanden införas.

25. Vid kommunal mellanskola skall finnas en av minst fem personer bestående skolstyrelse. Om dess tillsättning samt om revision av dess räkenskaper med mera skola bestämmelser upptagas i det av Kungl. Maj:t fastställda reglemente, som skall finnas för skolan. Av sagda skolstyrelse skall skolans rektor eller föreståndarinna vara självskriven ledamot, och i densamma skall skolans läkare vid behandling av frågor, som angå hygieniska förhållanden, äga säte och stämma. För varje icke självskriven ledamot skall finnas en suppleant. Skolstyrelsen är beslutsmässig, om mera än hälften av dess ledamöter är tillstädes, dock att beslut om tillsättning av ordinarie ämneslärare eller om disciplinär åtgärd mot lärare icke må fattas, med mindre skolstyrelsen är fulltalig.

För varje kommunal mellanskola skall av överstyrelsen förordnas en inspektor, som dock icke må vara ledamot av skolstyrelsen.

26. Vad i denna kungörelse finnes föreskrivet med avseende på lärare, skall, där ej i särskilda fall annorlunda säges, äga tillämpning på såväl manlig som kvinnlig lärare.

Anm. Ovan meddelade bestämmelser äro hämtade ur kung. kungörelsen den 8 december 1911 angående avlönings- och pensionsförhållanden för lärarpersonalen vid kommunala mellanskolor.

Bil. G.

Utdrag ur bestämmelser angående högre folkskolor.

§ 1.

1. Av anslaget till högre folkskolor må understöd kunna utgå till skolor, som för ett eller gemensamt för flera skoldistrikt inrättas i ändamål att bereda barn, som genomgått den egentliga folkskolan eller på annat sätt vunnit motsvarande kunskaper, tillfälle att inhämta ett högre mått av allmänt medborgerlig och praktisk bildning, utan att barnen därigenom dragas från sina vanliga levnadsförhållanden eller nödig övning för duglighet och hårdighet vid arbete. Understödet kan för varje skola utgå

dels till högst dubbla beloppet av vad till skolan i distriktet sammanskjutes, dock högst 1,200 kronor årligen för varje årsklass och för varje skola ej överskridande 4,800 kronor om året,

dels ock därutöver två tredjedelar av i § 2 omförmälda ålderstillägg till lärares avlöning, allt under de i §§ 2—6 angivna villkor.

2. Önskar kommun få högre folkskola av Kungl. Maj:t erkänd som kommunal mellanskola, må sådant ske först sedan mellanskolans undervisningsplan i dess helhet blivit i skolan tillämpad och sedan skolans undervisning samt lärarnes kompetens blivit av överstyrelsen för rikets allmänna läroverk prövade.

§ 2.

Lärare, som i vederbörlig ordning erhållit ordinarie anställning vid högre folkskola, skall av skolområdet förses med tjänlig bostad och nödigt bränsle eller ersättning därför samt därutöver i årlig lön åtnjuta, manlig lärare minst ettusen-femhundra kronor och tre ålderstillägg å trehundra kronor vardera samt kvinnlig lärare minst ettusenfyrahundra kronor och tre ålderstillägg å tvåhundra kronor vardera. Ålderstilläggen skola utgå det första efter fem, det andra efter tio och det tredje efter femton års oförvitlig tjänstgöring, räknat från och med början av kalenderåret närmast efter det, varunder det femte, tionde eller femtonde året gått tillända;

§ 5.

I högre folkskola skall undervisningen fortgå trettio veckor varje år, därest ej Kungl. Maj:t på gjord ansökning annorlunda bestämmer.

§ 6.

För att kunna antagas till ordinarie lärare vid högre folkskola erfordras att hava blivit genom intyg om genomgången prövning väl vitsordad för studier vid universitet och hava antingen med gott vitsord genomgått den praktiska övningskursen vid ett folkskoleseminarium eller på annat av Kungl. Maj:t godkänt sätt förvärvat sig undervisningsskicklighet; eller

att hava erhållit godkänt avgångsbetyg från högre lärarinneseminarium; eller att hava förvärvat behörighet till adjunktstjänst vid folkskoleseminarium eller allmänt läroverk; eller ock

att hava med goda vitsord genomgått folkskoleseminarium samt därefter med hänsyn till fortsatta studier eller väl vitsordad tjänstgöring vid högre folkskola eller högre avdelning av folkskola eller annan motsvarande undervisningsanstalt av Kungl. Maj:t blivit förklarad behörig att antagas till ordinarie lärare vid högre folkskola.

§ 8.

De enligt denna kungörelse utgående bidrag av statsmedel skola på rekvisition, som av vederbörande skolstyrelse bör för varje år göras efter maj månads början och före december månads slut, av Kungl. Maj:ts befallningshavande, sedan folkskoleinspektören vitsordat riktigheten av de för statsbidragens erhållande lämnade uppgifter, efter vederbörlig granskning utbetalas.

Ann. 1. Av ovan meddelade bestämmelser äro §§ 2, 5, 6, 8 hämtade ur kungl. kungörelsen den 28 juni 1907 angående anslag till högre folkskolor och § 1 ur kungl. kungörelsen den 29 oktober 1909 angående ändrad lydelse av § 1 i förstnämnda kungörelse.

Ann. 2. Se bil. F, I, anm. 2.

Ann. 3. Av ovanstående och förut utfärdade författningar framgår, att skolorna ursprungligen varit avsedda för landsbygden, att de senare (k. kung. 1907) kunnat upprättas även i städer, dock endast i sådana, som saknat allmänt läroverk, och att även sistnämnda inskränkning slutligen (k. kung. 1909) bortfallit.

Bil. H.

Utdrag ur bestämmelser angående handelsgymnasier.

§ 1.

1. Handelsgymnasium skall omfatta en tvåårig normalkurs, byggd på i huvudsak genomgången sexårig kurs vid allmänt läroverk eller motsvarande kunskapsmått. Vardera av de två årsklasserna skall äga minst 15 lärjungar.

2. Undervisningen skall fortgå under minst 36 läsveckor om året, påsk- och pingstlov samt tillfälliga lovdagar däri inräknade.

3. Handelsgymnasium skall till sitt förfogande hava tjänliga undervisningslokaler och erforderlig undervisningsmateriel.

4. Handelsgymnasierna skola vara skyldiga att senast från och med höstterminen 1914 hava anställda: handelsgymnasiet i Stockholm minst 2, handelsgymnasiet i Göteborg minst 4 och handelsgymnasiet i Malmö minst 1 ordinarie lärare, vilka skola tillsättas av vederbörande läroanstalts styrelse.

5. De ordinarie lärarna skola avlönas med minst samma belopp, som för adjunkter vid rikets allmänna läroverk äro eller kunna varda stadgade. Sålunda må för närvarande de ordinarie lärarnas avlöning icke bestämmas lägre än, i fem lönegrader, till respektive 3,000 kronor, 3,500 kronor, 4,000 kronor, 4,500 kronor och 5,000 kronor. Rektor skall, förutom löneförmåner som lärare, åtnjuta ett särskilt arvode å minst 2,000 kronor om året.

§ 2.

I avseende på ordinarie lärares uppflyttning i högre lönegrad skall iakttagas:

att uppflyttning i högre lönegrad äger rum efter fem år — — — —
att ansökningar om uppflyttning i högre lönegrad prövas av kommerskollegium;

§ 3.

Kommun, där gymnasium åtnjuter statsunderstöd, skall själv eller genom enskilda donatorer tillhandahålla för undervisningen erforderliga lokaler samt till läroanstaltens uppehållande årligen lämna ett kontant bidrag, motsvarande minst en tredjedel av statsunderstödet.

§ 4.

Terminsavgifterna i den tvååriga normalkursen skola uppgå till högst 150 kronor för år. Läroanstalten skall vara skyldig att åt lärjungar i nämnda kurs bevilja befrielse från eller nedsättning i de vid läroanstalten utgående terminsavgifter till så stor utsträckning, att den minskning i avgifter, som härigenom uppkommer, utgör minst 15 procent av det belopp, vartill terminsavgifterna skolat uppgå, därest samtliga lärjungar i den tvååriga kursen erlagt fulla avgifter.

§ 5.

Handelsgymnasium skall stå under inseeende av kommerskollegium och vara underkastat den kontroll och de bestämmelser i övrigt, som Kungl. Maj:t kan finna gott föreskriva.

§ 6.

Understöden skola tilldelas läroanstalterna för perioder av tre år, därest icke i särskilda fall omständigheterna giva anledning till bestämmande av kortare tid; och tillkommer det kommerskollegium att tillse, det läroanstalt enligt vad ovan stadgats uppfyller förutsättningarna för understöds tillgodonjutande.

§ 7.

Vederbörande styrelse, som önskar att för tidsperioden 1914—1916 eller viss del därav erhålla understöd från ifrågavarande anslag, äger att före den 15 mars 1914 till kommerskollegium inkomma med till Kungl. Maj:t ställd ansökning därom jämte uppgift å det belopp, som sökes; börande för senare period, därest icke anorlunda föreskrives, ansökningen ingivas under första året av den ifrågavarande perioden före den 1 februari.

I ansökningen böra meddelas upplysningar i fråga om:

- a) läroanstaltens ägare och styrelse;
- b) läroanstaltens organisation samt lärjungarnas uppdelning på klasser och parallellavdelningar;
- c) huruvida och i förekommande fall i vilken utsträckning två eller flera avdelningar undervisas tillsammans;
- d) lärjungeantalet i de särskilda avdelningarna under var och en av de senaste tre höstterminerna;
- e) undervisningsämnen för varje klass ävensom antalet timmar i veckan för varje ämne, börande tillika upplysas, huruvida alla ämnen äro obligatoriska eller om ett eller flera ämnen äro valfria;
- f) fordringarna för inträde i läroanstaltens tvååriga normalkurs och övriga kurser, därest sådana finnas, ävensom de särskilda klassernas lärokurser i varje ämne;
- g) antalet läsveckor under senast förflutna läsår med redogörelse för de längre eller kortare lov, som därunder givits lärjungarna;

- h) arbetsordning för senaste hösttermin;
- i) den läroanstalten tillhöriga undervisningsmaterielen, i kortfattad redogörelse;
- j) vid läroanstalten under senaste hösttermin tjänstgörande rektor och lärare, med uppgift angående omfattningen av deras tjänstgöring samt angående den utbildning, de erhållit för sitt kall;
- k) belopp av den till rektor och envar av lärarne under senast förflutna läsår utbetalade avlöning;
- l) de åtgärder, som må vara vidtagna för de ordinarie lärarnes pensionering;
- m) beloppet av lärjungarnas avgifter under senast förflutna läsår, varvid upplysning särskilt meddelas angående befrielser från eller nedsättningar i nämnda avgifter ävensom angående beslutade eller påtänkta ändringar i fråga om terminsavgifterna; samt
- n) inkomster och utgifter för senast förflutna räkenskapsår ävensom tillgångar och skulder vid nämnda års slut.

Ansökning skall åtföljas av handlingar, som visa, att kommun eller enskilda donatorer under den tid, för vilken statsunderstöd sökes, åtagit sig de i § 3 omnämnda förpliktelser.

Ann. 1. Ovan meddelade bestämmelser äro hämtade ur kungl. kungörelsen den 28 november 1913 angående villkor och bestämmelser för åtnjutande av de åt handelsgymnasier anvisade statsunderstöd.

Ann. 2. Se bil. F, 1, anm. 2.

Bil. J.

Folkundervisningskommitténs förslag till undervisningsplan för handelsfortsättningsskolor.

Arbetskunskap.

1. Bokföring.

Detaljhandelsbokföring med tillhörande brev och andra affärsskrivelser samt övriga kontorsgöromål. I samband härmed dels det viktigaste om post-, telegraf- och järnvägsförsändelser samt förtullning, dels ock notiser ur handelsläran och handelslagstiftningen.

2. Handelsräkning.

Kort repetition av de fyra räknesätten i hela tal och decimalbråk, särskilt för vinnande av färdighet i snabb räkning. Mynt, mått och vikt jämte dithörande beräkningar. Inköps- och försäljningspris: brutto, tara, netto, frakter och tullavgifter m. m. enligt gällande taxor; kassarabatt. Vinst- och förlustberäkningar. Ränta, diskont m. m. Blandningsräkning. Bolagsräkning.

Anm. Lärjungarna böra vänjas att göra överslagsräkningar och särskilt att därigenom kontrollera rimligheten av ett vunnet räkneresultat. Huvudräkning bör, så ofta den kan anses lämplig, komma till användning.

3. Varukännedom.

Vanligen förekommande handelsvaror. Inhemska varor och importvaror. Varors förfalskning. Varors förvaring.

4. Korta meddelanden ur handelns geografi och historia.

5. Välskrivning.

Vanlig skrivstil och rubrikstil.

Anm. Välskrivningen bör framför allt övas vid de skriftliga övningar, som tillhör kursen i modersmålet, samt vid bokföringsarbetet.

Vid undervisningen bör vid lämpliga tillfällen framhållas förpliktelsen av redbarhet i handel och likaledes betydelsen för handelsmannen av precision i alla affärsförhållanden.

Medborgarkunskap.

1. Familjen.

De olika familjemedlemmarna och deras inbördes förhållande; deras arbetsuppgifter för hemmets bestånd, förkovran och trevnad. Hemmets ekonomi: viktigare utgiftsposter, köp på avbetalning, besparingar, försäkring, skuldsättning. Hemmets ordning och hygien, även innefattande delar av den allmänna hälsoläran. Nykterhet. Hemmets betydelse för de ungas uppfostran och familjen såsom grundval för samhället.

2. Kommunen och församlingen.

De gemensamma kommunala intressena: kyrka, skola, fattigvård, hälsovård, ålderdomspensionering m. m. Kommunens självstyrelse: den kommunala rösträtten; stadsfullmäktige och drätselkammare, kyrkostämman, kyrkoråd, skolråd och barnavårdsnämnd. Förloppet av en stämman. Magistrat, polismyndigheter. Kyrko- och mantalsskrivning. Den kommunala beskattningen, självdeklaration. Landsting: sjukvård, undervisningsanstalter m. m.

3. Kyrkoväsendet.

Kyrkostyrelse och kyrklig verksamhet.

4. Staten.

Medborgarplikter: laglydnadsplikt, skatteplikt, skolplikt, plikt till samhällsnyttigt arbete, värnplikt. Medborgarförmåner: skydd och säkerhet till person och egendom; religionsfrihet, tryckfrihet och yttrandefrihet, förenings- och församlingsrätt, petitionsrätt, arbets- och näringsfrihet, rätt till undervisning, likhet inför lagen, rösträtt.

Statsmaktens fördelning. Konungen och statsrådet. Riksdagen: det viktigaste om dess sammansättning och arbetssätt; rösträtt och valbarhet. Det viktigaste om statens inkomster och utgifter. Skatteväsendet. Försvaret och värnplikten; hären och flottan. Länsförvaltningen. Rättskipningen: borgmästare och råd. Läsnings av valda stycken ur Sveriges rikes lag.

5. Skolor och anstalter för fortsatt utbildning i handelsyrket.

Modersmålet.

1. Läsnings.

Skildringar ur det ekonomiska livet, läsnings av värdefull och intresseväckande modern litteratur av svenska författare.

Anm. En del av litteraturläsningen tänkes förlagd till hemmet.

2. Skrivning.

Övningar att uppsätta skrivelser, tillhörande det praktiska livet, såsom fullmakter, annonser, ansökningar (avskrift och vidimering), protokoll. — Enkla uppsatser.

Ann. Vid all skrivning bör rättskrivningen särskilt uppmärksammas.

Där förhållandena sådant påkalla och medgiva, må en frivillig elementär kurs i något främmande språk, t. ex. tyska eller engelska, kunna anordnas.

Ann. De övriga föreslagna typerna av fortsättningsskolor äro: A. Fortsättningsskolor i jordbruksbygder. B. Industriella fortsättningsskolor. C. Hantverksfortsättningsskolor för kvinnlig ungdom i anslutning till beklädnadsyrkena och E. Fortsättningsskolor för kvinnlig ungdom i anslutning till det husliga arbetet.

Bil. K.

Förslag till särskilda bestämmelser angående handelsfolkskolor.

Då kommitterade redan vid början av sitt arbete under hand fått i uppdrag att föreslå sådana ändringar i gällande föreskrifter för de högre folkskolorna, som bleve behövlige på grund av införande av handelsundervisning i dylika skolor, få kommitterade här nedan meddela sin uppfattning i detta ärende, i den mån detta på frågans nuvarande ståndpunkt låter sig göra.

Den fråga, som därvid i främsta rummet framställer sig, är, huruvida de statsmedel, som skola anslås till handelsfolkskolorna, böra utgå av anslaget till *de högre folkskolorna* under åttonde huvudtiteln eller av det blivande anslaget till *handelsskolor* under sjunde huvudtiteln.

Kommitterade finna visserligen den senare utvägen enklare och mera i överensstämmelse med deras förslag i övrigt, men med hänsyn till önskvärdheten att icke mera, än nödvändigt är, lösgöra sambandet mellan handelsfolkskolorna och det övriga folkskoleväsendet och då handelsfolkskolorna i en del viktiga avseenden, t. ex. i fråga om centralstyrelse och terminsavgifter komma att intaga en särställning i förhållande till övriga handelsskolor, anse sig kommitterade böra välja den andra utvägen och komma sålunda att föreslå medlens utgående under åttonde huvudtiteln.

På grund härav synas bestämmelser om högre folkskolors ombildning till handelsfolkskolor och grunder för de senares statsunderstöd böra inflyta i gällande författningar angående högre folkskolor. Beträffande återigen handelsfolkskolornas övriga förhållanden bliva de till övervägande del likartade med de andra handelsskolornas och böra därför regleras genom de författningar, som för sistnämnda skolor komma att utfärdas.

Det synes därför kommitterade tillräckligt, om § 1 i kungl. kungörelsen angående anslag till högre folkskolor (se ovan bil. G, sid. 66) erhåller följande tillägg:

3. Önskar kommun få högre folkskola av Kungl. Maj:t erkänd som handelsfolkskola, må sådant kunna ske, sedan skolans förutsättningar för dylik ombildning blivit av kommerskollegium och folkskoleöverstyrelsen samfällt prövade.

Understöd till handelsfolkskola kan utgå med högst 9,600 kronor årligen, och skall kommunen ha skyldighet att själv eller genom enskilda donatorer tillhandahålla erforderliga lokaler för undervisningen samt årligen lämna ett kontant bidrag motsvarande minst en fjärdedel av statsunderstödet.

I den blivande författningen för handelsskolor böra givetvis intagas särskilda bestämmelser beträffande lärarnas vid handelsfolkskolor pensionsförhållanden (jämf. ovan bil. F, II, punkt 3).

Förteckning över bilagorna.

<i>Bil. A.</i>	Förteckning över svenska handelsundervisningsanstalter	sid 51
<i>Bil. B.¹</i>	Uppgifter angående de under vårterminen 1914 vid 12 kommunala eller enskilda handelsskolor närvarande lärjungar, som före inträdet i handelsskolan varit anställda i praktisk verksamhet	» 54
<i>Bil. B.²</i>	Uppgifter angående lärjungarnas under vårterminen 1914 föregående skolgång och utbildning i övrigt vid 12 kommunala eller enskilda handelsskolor	» 55
<i>Bil. C.</i>	Förteckning över statsunderstödda högre folkskolor	» 56
<i>Bil. D.</i>	Kommitterades beräkning av kostnaderna för handelsskolor	» 57
<i>Bil. E.</i>	Formulär till avgångsbetyg från statsunderstödd handelsskola	» 61
<i>Bil. F.</i>	Utdrag ur bestämmelser angående kommunala mellanskolor	» 62
<i>Bil. G.</i>	Utdrag ur bestämmelser angående högre folkskolor	» 66
<i>Bil. H.</i>	Utdrag ur bestämmelser angående handelsgymnasier	» 68
<i>Bil. J.</i>	Folkskoleundervisningskommitténs förslag till undervisningsplan för handelsfortsättningsskolor	» 71
<i>Bil. K.</i>	Förslag till särskilda bestämmelser angående handelsfolkskolor	» 74

